

บทที่ 2 ทบพวนวรรณกรรม

ในการศึกษาปัจจัยในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวในเขตชานเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาเอกสารและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจของครอบครัวในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

- ความหมายของครอบครัว
- กำเนิดครอบครัว วิวัฒนาการของครอบครัว
- ประวัติการศึกษาครอบครัวในยุโรปและอเมริกา
- ลักษณะและประเภทของครอบครัว
- แนวโน้มของครอบครัวในปัจจุบัน
- ลักษณะของครอบครัวไทย
- การเลือกคู่ครอง
- การแต่งงาน กระบวนการหรือขั้นตอนการแต่งงาน
- เงื่อนไขการสมรสหรือการแต่งงาน
- แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวไทย
- แนวทางการพัฒนาครอบครัวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- กรอบความคิดในการวิจัย

ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวในความหมายของนักวิชาการในแต่ละสาขาซึ่งได้ให้ความหมายของครอบครัวแตกต่างกันดังนี้

ครอบครัวในความหมายของสาขาวิชานิติศาสตร์

“ครอบครัว หมายถึง การที่ชายกับหญิงสัญญาว่าจะมาอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา และจะมีบุตรด้วยกันและจะร่วมกันเลี้ยงดูบุตรให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสืบไป”

ครอบครัวในความหมายสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

“ครอบครัว หมายถึง หน่วยในการผลิตและการบริโภค หน่วยในการผลิตเพื่อให้สมาชิกของครอบครัวประกอบอาชีพเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัวในการดำรงอยู่ โดยใช้เป็นปัจจัยในการดำรงอยู่ของครอบครัวในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค”

ครอบครัวในความหมายของสาขาวิชารัฐศาสตร์

“ครอบครัว หมายถึงการมาอยู่ร่วมกันของสมาชิกของครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และสมาชิกของครอบครัว โดยมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยของชุมชน สังคม และเป็นสมาชิกของสังคม” และ

“ครอบครัว เป็นหน่วยย่อยของชุมชนที่เป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด ประกอบด้วย หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกในครอบครัว และในหลักฐานการปกครองจะมีทะเบียนราษฎรหรือทะเบียนบ้านจะกำหนดให้มีเจ้าบ้านและผู้อาศัยเป็นหน่วยย่อยที่มีขนาดเล็กที่สุดของหน่วยการปกครอง”

ครอบครัวในความหมายของสาขาวิชาจิตวิทยา

“ครอบครัว หมายถึง คนที่มาอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความผูกพัน เป็นที่พึ่งทางใจ ความรัก ความผูกพันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของสมาชิกในการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำรงอยู่ในสังคม”

ครอบครัวในความหมายของวิชาสังคมวิทยา

“ครอบครัวเป็นระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว มีความสัมพันธ์ระหว่าง สามี ภรรยา ลูก หรือ พ่อ แม่ ลูก และสมาชิกของครอบครัว มีการถ่ายทอดเอกลักษณ์ทางสังคมให้กับสมาชิกของสังคมและมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ของสมาชิกของครอบครัว”

จากความหมายของครอบครัวในทุก ๆ ความหมายอาจสรุปได้ว่า ครอบครัวมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. ครอบครัวเกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาอาศัยอยู่ร่วมกัน มีความผูกพันกันเป็นครอบครัว ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวจะมุ่งเน้นเป็นความสัมพันธ์ของการเป็นสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ ลูก และสมาชิกของครอบครัว
2. ครอบครัวเป็นหน่วยในการสร้างความรัก ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว เป็นการสร้างความรัก ความผูกพันของชายกับหญิง ที่จะเป็นสามี-ภรรยา ซึ่งกันและกัน โดยมีความไว้วางใจที่จะใช้ชีวิตร่วมกันตลอดไป
3. ครอบครัวต้องตอบสนองความต้องการของสมาชิกของครอบครัวในด้านการดำรงชีวิต ความต้องการทางเพศ ความต้องการความรัก ความต้องการทางสังคม

ความต้องการทางเศรษฐกิจ และความต้องการในด้านอื่น ๆ ให้กับสมาชิกของครอบครัว

4. ครอบครัวเป็นผู้สร้างสมาชิกให้กับสังคม ในการที่จะผลิตสมาชิกให้กับสังคม โดยสมาชิกดังกล่าวจะต้องได้รับการเลี้ยงดูและฝึกอบรมให้ประพฤติ ปฏิบัติตามกรอบที่สังคมนั้น ๆ เป็นผู้กำหนดตามรูปแบบพฤติกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ
5. ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกผลผลิต และการแสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจที่สมาชิกของครอบครัวต้องเป็นผู้ผลิต ผู้บริการ ผู้รับบริการ ผู้บริโภค ของสังคมเพื่อให้ปัจจัยทางการดำรงชีวิตของสังคมสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้
6. ครอบครัวเป็นแหล่งในการฝึกอบรม และขัดเกลาสมาชิกของครอบครัวให้รู้ระเบียบแบบแผน ของสังคม (Socialization) นั่นคือ พ่อ-แม่ ต้องอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดเอกลักษณ์ทางสังคมของตนเอง ครอบครัวให้กับสมาชิกของสังคมในด้านการประพฤติการปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างจิตวิญญาณความคิดความเชื่อให้กับสมาชิกของสังคม
7. ครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดสถานภาพและบทบาท (Status & Role) ให้กับสมาชิกของสังคมโดยสถานภาพดังกล่าวอาจได้มาจากฐานะของครอบครัว สถานภาพแวดล้อมที่เรียกว่าสถานภาพที่ได้มาโดยธรรมชาติ สถานภาพทางชีววิทยา สถานภาพจากสถานภาพแวดล้อม และสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกของสังคมได้รับจากการเป็นสมาชิกของครอบครัว
8. ครอบครัวเป็นผู้กำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว เป็นผู้สร้างระเบียบ กติกาของครอบครัวและสร้างเอกลักษณ์ของครอบครัว มีลักษณะเด่นมีความเป็นตัวของตัวเอง ที่จะกำหนดคุณลักษณะของสมาชิกของครอบครัว และคุณลักษณะดังกล่าวจะถูกปลูกฝังและสร้างความเป็นอัตตลักษณ์ให้แก่สมาชิกแต่ละคนในครอบครัว และจะถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวให้สมาชิกของครอบครัว โดยการผสมผสานทางวัฒนธรรมหรือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม
9. ครอบครัวจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายให้กับสมาชิกของครอบครัว โดยครอบครัวแต่ละครอบครัวมีการสร้างคามมุ่งหวังของตนเองว่า ครอบครัวจะมุ่งพัฒนาไปในทิศทางใด และจะกำหนดบทบาทของสมาชิกของครอบครัวจะต้องมีความประพฤติอย่างไร มีความมุ่งหวังอย่างไรในตัวของสมาชิก และทำให้สมาชิกของครอบครัวต้องประพฤติปฏิบัติให้บรรลุผลตามความต้องการของครอบครัว

จากความหมายของครอบครัวดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าครอบครัวนั้นเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตสร้างชีวิต กำหนดรูปแบบของการดำเนินชีวิต สร้างความมุ่งหวังให้กับสมาชิกของครอบครัวถ่ายทอดเอกลักษณ์และวัฒนธรรมให้กับสมาชิกของครอบครัวได้ประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการและความมุ่งหวังของสังคมต่อไป

กำเนิดของครอบครัว

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของครอบครัว พบว่าครอบครัวเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดขึ้นของสังคม และเกิดขึ้นมาพร้อมกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ที่ปรากฏกายบนพื้นโลกนี้ เมื่อประมาณสามล้านห้าแสนปีมาแล้วตามวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวิวัฒนาการของมนุษย์เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงจากสภาพของวิวัฒนาการจากการเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ในกลุ่มตระกูลโฮโมซาเปียนส์ (Homo sapeance)

ต้นตระกูลของมนุษย์เริ่มมีวิวัฒนาการจากลิงที่ไม่มีหาง ที่เกิดขึ้นในยุคโอลิโกซีน (38-26 ล้านปี) และมีวิวัฒนาการที่มีลักษณะที่เห็นชัดเจนว่าเป็นมนุษย์ที่แตกต่างไป จากสัตว์อื่น ๆ ในยุคไพลโอซีน (7-2 ล้านปี) หลักฐานเกี่ยวกับซากของมนุษย์ในยุคใดก็จะบอกลักษณะและการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคนั้น ๆ

มนุษย์ออสตราโลพิเทคัส (Australopithecus) ถือว่าเป็นซากของมนุษย์ที่มีอายุเก่าที่สุด หรือมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 1,750,000 ปี พบในอาฟริกาตะวันออก มนุษย์พวกนี้มีลักษณะคล้ายลิง กอริลล่าและมีสมองเล็ก เชื่อกันว่ามนุษย์ในยุคนี้เริ่มรู้จักใช้ไฟ และรู้จักใช้เครื่องมืออย่างง่าย ๆ บางชนิดแล้ว จากหลักฐานดังกล่าวนักมานุษยวิทยาเชื่อว่ามนุษย์กลุ่มนี้อยู่กัน ในลักษณะของครอบครัวขนาดใหญ่ อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีวิถีชีวิตคล้ายกับลิงกอริลล่า มีการช่วยเหลือในการแสวงหาอาหารและป้องกันภัยให้กับสมาชิกของกลุ่ม

มนุษย์พิทเทคานโทปัส (Pithecanthropus) มนุษย์ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคนมากขึ้น มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 500,000 ปี มาแล้ว มีลักษณะการเดินค่อนข้างตั้งตรงและมีมันสมองขนาดใหญ่ขึ้น (1,860 ซม³) มนุษย์พวกนี้ถือว่าอยู่ในตระกูลโฮโมซาเปียน หลักฐานการค้นพบมนุษย์ดังกล่าว พบในชาวเรียกมนุษย์ชวา (Jawa man) และที่ปักกิ่งเรียกว่า มนุษย์ปักกิ่ง (Peking man) เชื่อกันว่ามนุษย์ในยุคนี้รู้จักใช้ไฟและรู้จักใช้เครื่องมือหินอย่างง่าย ๆ และสามารถควบคุมธรรมชาติบางอย่างได้ ลักษณะของครอบครัวเชื่อว่ามนุษย์ยังอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและอาจมีการแยกออกเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกครอบครัว มีการช่วยเหลือกันภายในครอบครัวและช่วยเหลือกันในกลุ่ม ดังนั้น จึงทำให้เชื่อว่ามนุษย์พิทเทคานโทปัสเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

มนุษย์นีแอนเดอทัล (Neanderthal) มนุษย์พวกนี้มีชีวิตอยู่ในช่วงประมาณ 100,000 ปีมาแล้ว พบครั้งแรกในประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส พบในเขตปาเลสไตน์และทางตอนเหนือของแอฟริกา มนุษย์ในยุคนี้มีขนาดมันสมองเท่ากับมนุษย์ในปัจจุบัน อาศัยอยู่ตามถ้ำต่าง ๆ มีการดำรงชีวิตโดยการล่าสัตว์เป็นอาหาร โดยมีเครื่องมือเป็นหินกะเทาะให้คม ซึ่งนักประวัติศาสตร์จัดมนุษย์พวกนี้อยู่ในยุคหินเก่า (Old stone age หรือ Palaeolithic) เชื่อกันว่ามนุษย์นีแอนเดอทัลมีครอบครัวของตนเอง โดยมีลักษณะของครอบครัวที่เริ่มแยกเป็นอิสระในการดำเนินชีวิตในพื้นที่ของตนเอง และยังมีคามผูกพันกับครอบครัวและกลุ่มในการดำรงชีวิตและการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน โดยมีวัฒนธรรมของตนเองในเรื่องเกี่ยวกับการตาย จะเห็นได้จากหลุมฝังศพของมนุษย์ดังกล่าวมีเครื่องมือและภาชนะสิ่งของเครื่องใช้ในหลุมฝังศพ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความผูกพันกับครอบครัวและสมาชิกของครอบครัว

มนุษย์โครมันยอง (Cro magnon) หรืออาจเรียกว่าเป็นมนุษย์ที่เป็นโฮโมซาเปียนที่สมบูรณ์ เนื่องจากมีลำตัวตั้งตรงมีสมองที่มีขนาดใหญ่คล้ายกับมนุษย์ในปัจจุบัน และมนุษย์โครมันยองรู้จักคิดเขียนภาพและลายต่าง ๆ ตามผนังถ้ำและพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ดีขึ้นกว่าเดิม เชื่อกันว่ามนุษย์ในยุคนี้เป็นมนุษย์ในยุคหินใหม่ (New stone age หรือ Neolithic) และมีความเชื่อในการจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ ของตนเองอย่างชัดเจนและมนุษย์พวกนี้มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 12,000 ปีมาแล้ว โดยเข้าไปแทนที่ที่อยู่ของมนุษย์นีแอนเดอทัลที่สูญพันธุ์ไปแล้วและถือว่ามีมนุษย์โครมันยองมีลักษณะครอบครัวและมีความผูกพันของสมาชิกของครอบครัวชัดเจน มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกของครอบครัว มีวัฒนธรรมของตนเองมีการช่วยเหลือกันภายในกลุ่มซึ่งเป็นรากฐานในการสร้างสังคมของมนุษย์ในยุคต่อมา

วิวัฒนาการของครอบครัว

สุพัตรา สุภาพ (2540:106-108) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของครอบครัวได้ดังต่อไปนี้

วิวัฒนาการของครอบครัวอาจจะแบ่งได้เป็น 3 สมัย คือ

1. สมัยโบราณ ซึ่งเป็นครอบครัวชายที่มีพ่อแม่เป็นใหญ่
2. สมัยกลาง ซึ่งเป็นครอบครัวแบบขนาดเล็กที่มีพ่อแม่เป็นใหญ่
3. สมัยหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นครอบครัวแบบประชาธิปไตยสมัยใหม่

1. สมัยโบราณ

เป็นครอบครัวขยายที่ถือพ่อเป็นใหญ่ (The extended-patriarchal family) เป็นรูปแบบครอบครัวที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศจีน อินเดีย และญี่ปุ่นในสมัยก่อน ปัจจุบันนี้คนบางเชื้อชาติยังยอมรับและใช้ครอบครัวแบบนี้อยู่ ซึ่งพ่อมีอำนาจในการควบคุมภรรยา ลูกสาวที่ยังไม่ได้สมรส และลูกชาย รวมตลอดทั้งภรรยา (ลูกสะใภ้) และลูก ๆ ของเขาด้วย

ในยุคแรกๆ ของอาณาจักรโรมัน ก็มีครอบครัวแบบที่พ่อมีอำนาจควบคุมสมาชิกของครอบครัว ซึ่งในครอบครัวจะประกอบด้วย หัวหน้าครอบครัว และผู้ที่สืบเชื้อสายฝ่ายบิดา และทาส หัวหน้าครอบครัวคือพ่อซึ่งมีอำนาจเหนือบุคคลในครอบครัวโดยสมบูรณ์ เขาเป็นคนหาภรรยาให้ลูกชาย จัดการให้ลูกสาวสมรส หรือมีละนั้นเขาก็มีอำนาจที่จะไม่ยอมรับเลี้ยงดูลูก ๆ โดยอาจจะส่งให้คนอื่นเลี้ยงหรือไม่ก็ขายลูกของตนไป สำหรับลูกชายคนโตจะไม่มีอำนาจใด ๆ เลยในขณะที่พ่อยังมีชีวิตอยู่ และลูกชายนั้นก็มักกล้าแยกตัวออกไปจากบ้าน แม้ว่าจะแต่งงานและมีลูกแล้วก็ตาม ก็ยังคงอยู่ในอำนาจการปกครองของพ่อ

ครอบครัวชาวอินเดียและ ชาวจีน เมื่อสามีตายภรรยาอาจจะมียอำนาจในครอบครัวแทน โดยทุกคนในครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกันและช่วยกันทำงาน พี่ชายคนหนึ่งจะเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินและควบคุมการทำงาน น้องชายที่อายุน้อยที่สุดจะอยู่บ้านทำงานบ้านและรับผิดชอบดูแลสมาชิกในครอบครัว โดยไม่ให้ฝ่ายหญิงต้องได้รับความลำบาก ส่วนพวกฝ่ายหญิงก็ไม่ได้ทำงานอะไรนักเพราะมีคนรับใช้ บ่อยครั้งที่ภรรยาของชายผู้ดูแลบ้านต้องทำงานปรนนิบัติคนอื่น ๆ ในครอบครัว สำหรับมารดาไม่จำเป็นต้องทำงานอะไรเลย แต่จะเป็นผู้จัดกิจการทุกอย่าง และมีอำนาจปกครองสมาชิกในครอบครัวทุกคน

2. สมัยกลาง

เป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีพ่อเป็นใหญ่ (The small-patriarchal family) เพราะในสมัยนี้เริ่มมีการประกอบอาชีพทางอุตสาหกรรมกันบ้างแล้ว ซึ่งครอบครัวแบบแรกไม่เหมาะสมกับอาชีพนี้ จึงต้องเปลี่ยนมาเป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีพ่อเป็นใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยสามี ภรรยา และลูก ๆ พร้อมทั้งพ่อหรือแม่ของสามีหรือภรรยาและญาติคนอื่น ๆ โดยมีฝ่ายชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งได้แก่พ่อหรือปู่ สำหรับการแต่งงานของลูก ๆ พ่อแม่เป็นผู้จัดการ โดยถือเอาฐานะทางเศรษฐกิจของคู่ครองเป็นสำคัญ คริสต์ศตวรรษที่ 15 การสมรสจะเลือกคู่สมรสที่มีฐานะและเกียรติยศเท่าเทียมกันเท่านั้น ชนชั้นที่มีหน้ามีตาสำหรับการสมรสได้แก่พวกขุนนางและเจ้าของที่ดิน การสมรสแบบนี้เป็นที่สงสัยกันว่ามีความสุขในชีวิตสมรสได้อย่างไร และหญิงในสมัยนั้นไม่นิยมอยู่เป็นโสดนาน ๆ เพราะกฎหมายและประเพณีของท้องถิ่นบังคับให้สมรสเมื่อถึงวัยอันควร ดังนั้น การเกี่ยวพาราสีจึงมีหลังจากการสมรสแล้ว เพราะการสมรสเป็นฐานะของพ่อแม่ที่จะหา คู่ครองให้ลูก

หญิงในสมัยกลางไม่ว่าคนจนหรือคนรวย ภรรยาต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้านจัดการ เรื่องราวและกิจการในบ้าน เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของสามี พ่อแม่มีหน้าที่เอ็นดูต่อลูก ถือว่าลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่และต้องอยู่ในความดูแลของพ่อแม่อย่างเคร่งครัด ลูกต้องทำตามความต้องการที่พ่อแม่ คิดว่าดีที่สุดแล้วและต้องทำตามพ่อทุกอย่าง ความรู้สึกและความต้องการของลูกไม่ได้รับการ ตอบสนอง หรือแม้แต่จะคิดถึงก็ยากเต็มที การสมรสของลูกเป็นการค้ากำไรของพ่อแม่ โดย พ่อแม่จะขายลูกในรูปการให้สมรสกับคนมีเงิน ซึ่งครอบครัวแบบนี้ไม่มีความรักต่อกัน จึงมักเกิด ความเบียดเบียน มีการทะเลาะวิวาทในครอบครัว จนการทุบตีลูกและภรรยาเป็นของธรรมดา

3. สมัยหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม

เป็นครอบครัวประชาธิปไตยแบบใหม่ (The modern democratic family) เพราะเมื่อเริ่ม การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมนั้นก็เท่ากับเป็นการเริ่มการจัดระเบียบครอบครัวแบบประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกามีการบุกเบิกดินแดนทางตะวันตก มีโรงเรียน และการแผ่ขยายของ ระบบประชาธิปไตย มีการพัฒนาประเทศ โดยให้หนุ่มสาวในชนบทได้มีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดิน ส่วนหนุ่มสาวในเมืองก็ได้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และอำนาจของพ่อแม่มีต่อลูกก็ลด น้อยลง คนหนุ่มสาวก็เตรียมการแต่งงานเองและมีบ้านเป็นของตนเอง ครอบครัวประเภทนี้ มีลักษณะดังนี้ คือ

1. เสรีภาพในการเลือกคู่ครอง ขึ้นอยู่กับความรัก ความเอ็นดูเป็นเพื่อน และความสนใจ ที่สอดคล้องกัน
2. หลังจากการสมรสก็จะเป็นอิสระจากพ่อแม่
3. สามีและภรรยามีสิทธิเท่าเทียมกัน
4. การตัดสินใจทำสิ่งใดต้องปรึกษากันระหว่างสามีภรรยา และเมื่อลูกโตพอจะมีส่วน ในการตัดสินใจด้วย
5. สมาชิกในครอบครัวจะมีเสรีภาพแค่ไหน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของครอบครัว

ครอบครัวในสมัยปัจจุบัน

เป็นครอบครัวที่มีอิสระในการดำรงชีวิต เพราะในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ครอบครัวได้รับอิทธิพลกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลจากการพัฒนา ระบบเทคโนโลยี สารสนเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของครอบครัว จะพบว่า ครอบครัวในสมัยปัจจุบันจะมีอิสระในการดำรงชีวิต ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน การใช้ ชีวิตครอบครัวต่างก็จะให้อิสระในการดำรงชีวิตและให้เกียรติซึ่งกันและกัน และทำนองเดียวกันมี ผลทำให้ความผูกพันในชีวิตของครอบครัวลดลง ดังเช่น การเลือกคู่ครองทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

ก็มีสิทธิในการเลือกคู่ครองอย่างเท่าเทียมกัน ต่างฝ่ายต่างมีอิสระในการที่จะเลือกบุคคลที่ตนเองมีความพึงพอใจและยังมีการทดลองใช้ชีวิตคู่ก่อนแต่งงาน การแต่งงานทั้งฝ่ายชายและหญิงต่างก็จะยึดอายุการแต่งงานออกไปเพื่อลดภาระในการอยู่ร่วมกัน ทำให้การมีบุตรลดลงและการแต่งงานก็จะทำเป็นพิธีเพื่อให้สังคมรับรู้เท่านั้น การดำรงชีวิตครอบครัวก็จะมียุทธศาสตร์ในการชีวิต เปิดโอกาสให้ฝ่ายชายและหญิงมีสิทธิในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของตน ทำให้ลดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และบุตรที่เกิดในครอบครัวจะอาศัยโรงเรียน สถานศึกษาและองค์กรในสังคมในการทำหน้าที่ในการถ่ายทอดระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต ครอบครัวจะให้สถานภาพและบุคลิกภาพเบื้องต้นเท่านั้น

ประวัติการศึกษาครอบครัวในยุโรปและอเมริกา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544: 5-8) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว ดังนี้

การศึกษาครอบครัวอย่างเป็นระบบเริ่มขึ้นหลังกลางศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้านั้น เรื่องครอบครัวปรากฏอยู่ในตำนาน สุภาษิต ศาสนธรรม และกฎหมายชาติต่าง ๆ เช่น จีน อินเดีย และฮิบรู เล็งเห็นความสำคัญของครอบครัวในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม โดยได้ยืนยันไว้ในเอกสารสำคัญของชาติ ความพยายามที่จะเข้าใจครอบครัวอย่างเป็นระบบเริ่มต้นที่หนังสือ Origin of Species ของชาร์ลส์ ดาร์วินในปี 1859 ระยะเวลาจากปี 1860 จนถึงปัจจุบันของการศึกษาครอบครัว อาจแบ่งเป็น 4 ช่วง ๆ ละ 30 ปี โดยที่แต่ละช่วงมีลักษณะเฉพาะตนดังนี้

ค.ศ.1860-1890 : ลัทธิดาร์วินทางสังคม

ลัทธิดาร์วินทางสังคม (Social darwinism) คือ การนำเอาแนวคิดทางวิวัฒนาการชีววิทยา มาใช้กับสังคมมนุษย์ ในช่วงแรกนี้ มีนักวิชาการหลายคนพยายามนำความคิดทางชีววิทยาของดาร์วิน มาใช้กับความเป็นมาของมนุษย์ ตัวอย่าง เช่น ผลงานของ Lewis Henry Morgan, Friedrich Engels, J.J. Bachofen, Edward Westermarck เป็นต้น พวกที่ได้รับความนิยมจากดาร์วินเหล่านี้ตั้งคำถามหาคำตอบต่าง ๆ เช่น ครอบครัวเริ่มต้นในกลุ่มชนดั้งเดิม (Primitive horde) ใช่หรือไม่? การสมรสดั้งเดิมเป็นการจับหญิงมาเป็นภรรยาหรือเปล่า? ระบบนี้จะเป็นอย่างไร? รูปแบบหนังสือของเขาเป็นแบบกว้างใหญ่ (Macrocosmic) และเป็นการศึกษาข้ามวัฒนธรรม พยายามวางหลักทั่วไปของวิวัฒนาการของสังคม วิธีการศึกษาของเขาเริ่มจากตั้งทฤษฎีในจินตนาการขึ้นมาก่อน แล้วเก็บข้อมูลมายืนยันความถูกต้องของทฤษฎี แม้ว่าวิธีการของเขาจะมีจุดอ่อนบ้าง แต่ข้อเขียนของเขาก็สร้างความสนใจให้ศึกษาครอบครัวด้วยหลักฐานประจักษ์มากยิ่งขึ้น

ในช่วงนี้มีงานซึ่งเป็นข้อยกเว้นจากที่กล่าวมาบางชิ้น ที่เด่นชัดที่สุดคือ ผลงานของ เฟรดเดอริก เลอเพล (Frederic Le Play) นักวิชาการชาวฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงทางสังคมวิทยาชนบท เขาศึกษาครอบครัวคนงานของยุโรปด้วยวิธีสังเกตการณ์ โดยมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ระหว่างศึกษา เขาเข้าไปอยู่ในครอบครัวคนงานหลายครอบครัว แล้วจดบันทึกกิจกรรมครอบครัวที่เขาเข้าร่วม จากผลงานของเขา ทำให้เขาสามารถแบ่งแยกครอบครัวฝรั่งเศสออกเป็น 3 ประเภทคือ หนึ่ง ครอบครัวไม่มั่นคง (Unstable) หรือครอบครัวเดิวนั่นเอง สอง ครอบครัวต้นตระกูล (Stem family) ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีสองชั่วอายุ คือ ครอบครัวพ่อแม่ และครอบครัวลูกที่แต่งงานแล้วอีกหนึ่งครอบครัว สาม ครอบครัวพ่อเป็นใหญ่ ที่ประกอบด้วยสองชั่วอายุเหมือนกัน แต่กรณีนี้มีครอบครัวรุ่นลูกและลูกที่ไม่ได้แต่งงานทั้งชายหญิง อยู่ด้วยรวมทั้งลูก ๆ ของเขา ในแง่นี้จึงถือได้ว่า เฟรดเดอริก เลอเพล เป็นผู้นำในการศึกษาครอบครัวอย่างวิทยาศาสตร์

ค.ศ.1890-1920 : การปฏิรูปสังคม

ช่วงที่สองนี้จะเป็นเรื่องครอบครัวในสหรัฐอเมริกา ซึ่งขณะนั้นกำลังมีปัญหาสังคมรุนแรงและจะต้องหาทางปฏิรูปสังคม เพราะตอนนั้นการขยายอุตสาหกรรมและการขยายเมืองส่งผลให้เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงานเด็ก การกระทำผิดกฎหมาย และอื่น ๆ อันเป็นผลต่อเนื่องไปถึงชีวิตครอบครัว ยิ่งกว่านั้นกฎศีลธรรมวิกตอเรียที่ชาวอเมริกันยึดถือก็ขัดกับความประพฤติจริง ๆ ของชาวบ้าน จึงมีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องมีการปฏิรูปสังคม ตัวนำโรงในเรื่องนี้คือสำนักสังคมวิทยาชิคาโก โดยมีวารสารสังคมวิทยาอเมริกันของสำนัก ซึ่งเริ่มต้นปี 1894 เป็นเครื่องมือ ฐานคิดของสำนักนี้คือ “เราเข้าใจทั้งครอบครัวและผลกระทบของอุตสาหกรรมและการขยายเมืองต่อครอบครัว สิ่งที่เราจะต้องทำคือแก้ปัญหาดังกล่าวและการปฏิรูปสังคมก็ก่อให้เกิดทัศนคติใหม่ขึ้นมาอีกทัศนคติหนึ่ง นั่นคือ “อาจเป็นไปได้ว่า เราไม่รู้เรื่องครอบครัวสมัยใหม่ในด้านเงื่อนไขและลักษณะมากเท่าที่เราอยากรู้” นักวิชาการนอกสำนัก ชิคาโก เช่น Ernest Groves แห่งมหาวิทยาลัยนอร์ท คาโรไลนา สามารถรวม “งานปฏิรูป” กับ “งานวิจัย” เข้าด้วยกันได้ แต่ศูนย์รวมงานวิจัยยังคงอยู่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก

ค.ศ.1920-1950 : การศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์

อยู่ที่สหรัฐอเมริกาสืบต่อเนื่องมาช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นการศึกษาครอบครัวอย่างวิทยาศาสตร์ ในช่วงแรกของศตวรรษ เทคนิคทางสถิติได้รับการพัฒนาและนักจิตวิทยาสังคม เช่น William I. Thomas และ Charles H. Cooley แห่งชิคาโก ได้นำมาใช้กับการศึกษาการปรับตัวด้านบุคลิกภาพของบุคคล ส่วนด้านการศึกษาครอบครัว ผู้นำคือ Ernest Burgess ผู้ทำให้การศึกษาครอบครัวเป็นส่วนสำคัญ ส่วนหนึ่งของสังคมวิทยา เขามองเห็นว่าครอบครัวคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของการกระทำระหว่างกันของบุคลิกภาพ เบอร์เกสและลูกศิษย์ของเขา

เป็นผู้ทำให้การศึกษาครอบครัวไม่เป็นเพียงเพราะเหตุหรือคำแก้ตัวของการปรับปรุงสังคม การศึกษาครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญในตัวของมันเอง การศึกษาครอบครัวอย่างมากมายในช่วง ทศวรรษ 1930, 1940 และ 1950 ทำให้งานวิจัยของเบอร์เกสสามารถแสดงปัจจัยเกี่ยวข้องกับการ เลือkcู่ครองในสหรัฐอเมริกา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การแตกแยกและ การหย่าร้าง สถานภาพของผู้สูงอายุ และอื่น ๆ ได้ เพราะฉะนั้นราวปี 1950 หรือเร็วกว่านั้น เราอาจพูดได้ว่า ความรู้เรื่องครอบครัวเป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์

ค.ศ.1950-ปัจจุบัน: มุ่งสร้างทฤษฎีครอบครัว

ความพยายามทำงานวิจัยครอบครัวคงดำเนินต่อมาจากช่วงที่แล้วและดำเนินต่อไป นับจาก 1950 ถึงที่เพิ่มมาในช่วงนี้ อย่างหนึ่ง คือ การพยายามตีความข้อมูลที่ได้จากการวิจัยและ การอธิบายรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงครอบครัว Harold Christensen จึงเรียกช่วงนี้ว่าช่วงทฤษฎี ในหนังสือของเขาชื่อ Marriage and The Family ซึ่งจริง ๆ แล้วสรุปเร็วไปหน่อย ช่วงจาก 1950 ถึง 1970 น่าจะเรียกว่า สรุปย่อผลการวิจัย สรุปย่อขอบเขตความคิด สรุปย่อการบ่นอุทธรณ์ ว่าขาดทฤษฎีช่วยในการทำ ความเข้าใจครอบครัว และสรุปย่อการสร้างทฤษฎีชั่วคราวเกี่ยวกับ ครอบครัว ขณะนี้มีการศึกษาเปรียบเทียบ การสรุปรวมความรู้ การทดสอบข้อค้นพบใหม่ เพื่อจะ ทำให้สังคมวิทยาครอบครัวเข้าไปในกระแสหลักของสังคมวิทยา นักวิชาการแนวหน้าที่ทำเรื่อง ดังกล่าวนี้ คือ William J. Goode, Rubon Hill, Ira Reiss, F. Ivan Nye, Wesley R. Burr และ Bernard Farber

เราจะสรุปช่วงนี้ด้วยแนวโน้ม 7 ประการตามความเห็นของคริสเตนเซนต่อไปนี้

- 1) มีการยอมรับทัศนะที่เป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับครอบครัวมากขึ้นเรื่อย ๆ
- 2) สังคมวิทยาครอบครัวได้รับการยอมรับจากสังคมวิทยาทั่วไปมากขึ้น
- 3) มีความสนใจศึกษาการปรับตัวของบุคคลภายในครอบครัวมากขึ้น จุดนี้ สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของ เอเนส เบอเกส
- 4) การศึกษาครอบครัวด้วยวิธีวิทยาศาสตร์เพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น
- 5) เกิดโครงสร้างเกี่ยวกับครอบครัวขึ้น ที่สำคัญมากคือสภาความสัมพันธ์ในครอบครัว แห่งชาติ ที่ออก Journal of Marriage and the Family และ Journal of Family Relations
- 6) มีการปรับปรุงระเบียบวิธีวิจัยครอบครัวให้เฉียบคมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เรื่อย ๆ และประการสุดท้าย
- 7) มีความมุ่งมั่นในการสร้างทฤษฎีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งข้อสุดท้ายนี้เองที่คริสเตนเซน มอบให้เป็นลักษณะของช่วง 1950 ถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับเรื่องราวของครอบครัวทำให้มองเห็นความสำคัญของครอบครัวมากยิ่งขึ้น

ลักษณะและประเภทของครอบครัว

จากวิวัฒนาการของครอบครัวและการศึกษาเรื่องของครอบครัวที่ผ่านมาทำให้ทราบถึงลักษณะของครอบครัวอาจแยกเป็นประเภทได้ดังต่อไปนี้คือ

1. แบ่งตามจำนวนสมาชิกของครอบครัว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1.1 ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มีจำนวนสมาชิกน้อย มักจะประกอบด้วย พ่อแม่และลูกเท่านั้น พบว่าครอบครัวแบบนี้มีมากในสังคมสมัยใหม่ และสังคมเมืองเป็นส่วนใหญ่

1.2 ครอบครัวขยาย (Extended family) หรือครอบครัวขนาดใหญ่ มีจำนวนสมาชิกของครอบครัวมากมาอาศัยอยู่ภายในครอบครัวเดียวกัน อาจจะมี พ่อแม่ ลูก และญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ซึ่งมักจะพบครอบครัวแบบนี้ในสังคมชนบทเป็นส่วนใหญ่

2. แบ่งตามจำนวนของคู่สมรส แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) เป็นครอบครัวที่มีจำนวนคู่สมรสที่มีชายหนึ่งหญิงหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นครอบครัวที่ใช้เป็นแบบในการยึดถือปฏิบัติกันโดยทั่วไปในโลก

2.2 ครอบครัวผัวมากเมีย (Polygamy) เป็นครอบครัวที่จะมีฝ่ายชายหรือหญิงมากกว่าหนึ่งก็ได้ ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ลักษณะย่อย ๆ คือ

2.2.1. เป็นครอบครัวที่มีชายหนึ่งคนต่อจำนวนคู่สมรสที่เป็นหญิงหลาย ๆ คน (Polygyny) ซึ่งอาจเรียกง่าย ๆ ว่า หนึ่งชายหลายหญิง

2.2.2. เป็นครอบครัวที่มีหญิงหนึ่งคนต่อจำนวนคู่สมรสที่เป็นชายหลาย ๆ คน (Polyandy) อาจเรียกง่าย ๆ ว่า หนึ่งหญิงหลายชาย

3. แบ่งตามที่อยู่อาศัย การแบ่งตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรสที่เมื่อชายหญิงแต่งงานแล้วจะอาศัยอยู่กับฝ่ายใด ก็จะถือเป็นลักษณะของการแบ่งตามที่อยู่อาศัยได้โดยมีลักษณะที่สำคัญ 3 ลักษณะ คือ

3.1 เป็นครอบครัวที่มีคู่สมรสใหม่จะต้องไปอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายชาย (Patrilocal family) เช่น ประเพณีของชาวจีนมักเรียกว่า ชายแต่งงานแล้ว หญิงแต่งงาน

- 3.2 เป็นครอบครัวที่คู่สมรสใหม่จะต้องไปอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายหญิง (Matrilocal family) เพื่อทดแทนการเลี้ยงดูของบิดามารดาของฝ่ายหญิง เช่น ประเพณีชาวไทย เราจึงเรียกแบบนี้ว่าชายแต่งงานออก หญิงแต่งงานเข้า
- 3.3 เป็นครอบครัวที่คู่สมรสใหม่แยกตัวออกจากครอบครัวของทั้งสองฝ่ายไปอยู่ต่างหาก (Neolocal Family) ซึ่งพบโดยทั่วไปในสังคมเมือง
4. แบ่งตามอำนาจของผู้ที่เป็นใหญ่ในครอบครัว แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ
 - 4.1 พ่อเป็นใหญ่ในครอบครัว (Patriarchal Family)
 - 4.2 แม่เป็นใหญ่ในครอบครัว (Matriarchal Family)
 - 4.3 พ่อกับแม่มีอำนาจเท่าเทียมกัน (Equalitarian Family)
5. แบ่งตามสายโลหิตหรือตระกูล แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ
 - 5.1 ยึดสายโลหิต หรือตระกูลทางพ่อ (Patrilineal)
 - 5.2 ยึดสายโลหิต หรือตระกูลทางแม่ (Matrilineal)
6. แบ่งตามลักษณะของการเข้าเป็นสมาชิก
 - 6.1 ครอบครัวที่ให้กำเนิดเรามาหรือครอบครัวปฐมนิเทศ (Family of orientation)
 - 6.2 ครอบครัวของเราเองหรือครอบครัวแห่งการสร้างสมาชิกใหม่ (Family of procreation) เป็นครอบครัวที่เกิดจากการแต่งงาน ซึ่งบุคคลเข้าเป็นสมาชิกด้วยความเต็มใจ
7. แบ่งตามคุณลักษณะของคู่สมรส
 - 7.1 การสมรสกับคนในวงศ์วานเดียวกัน (Endogamy) คือแต่งงานกับกลุ่มคนที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม อาชีพ ชั้นทางสังคม เป็นต้น
 - 7.2 การสมรสกับคนนอกวงศ์วาน (Exogamy) คือแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม ซึ่งตรงข้ามกับแบบแรก เป็นการแต่งงานที่มีแนวโน้มจะพบมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมอุตสาหกรรมและไม่ถือเป็นเรื่องต้องห้ามแต่อย่างใด

แนวโน้มของครอบครัวในปัจจุบัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของครอบครัวในปัจจุบัน โดยแยกเป็นสังคมชนบทกับเมืองหรือในสังคมเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม ซึ่งจะเห็นลักษณะแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน

ในสังคมชนบทจะเป็นครอบครัวที่พ่อเป็นใหญ่เพราะเป็นสังคมเกษตรกรรมจึงต้องการหัวหน้าที่เข้มแข็งและชายมีอำนาจมากกว่าหญิง ในชนบทครอบครัวเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม

ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา นันทนาการ หรือสังคม ซึ่งจะมีผลทำให้ครอบครัวรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น เนื่องจากสมาชิกมีพันธผูกพันและต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างมาก

ในสังคมเมืองเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีหน่วยงานอื่นทำหน้าที่หลายอย่างแทนครอบครัว ประกอบกับการต่อสู้แข่งขันและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก ผู้ชายแม้จะยังเป็นหัวหน้าครอบครัวแต่ก็มีอำนาจน้อยลง ประกอบกับลักษณะทางสังคมช่วยให้ผู้หญิงมีสถานภาพเท่าเทียมกับชายและหญิงที่แต่งงานแล้วทำงานนอกบ้านมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นผู้ชายหรือสามีก็สนใจแต่งงานนอกบ้าน ผู้หญิงจึงต้องทำหน้าที่หลายอย่างในครอบครัวแทน และกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวไปโดยปริยาย ส่วนในด้านความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างสมาชิกนั้นค่อนข้างจะเสื่อมคลายลงเพราะครอบครัวมิได้เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมเหมือนแต่ก่อน เนื่องจากมีสถาบันอื่นมารับช่วงไป ครอบครัวจึงมิได้มีอิทธิพลต่อสมาชิกอย่างมากมาย และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบครัวจะมีขนาดเล็กลงเพราะการวางแผนครอบครัว ดังนั้น ครอบครัวสมัยใหม่จึงมีหน้าที่ในด้านการพัฒนาบุคลิกภาพ หรือตามที่นักสังคมวิทยาบางคนกล่าวว่า ครอบครัวสมัยใหม่เป็นหน่วยของความรักระหว่างสามีภรรยาและการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ถ้าความสัมพันธ์ของสามีภรรยาเสื่อมคลายลง การแตกแยกหรือการหย่าร้างก็จะเกิดขึ้น

ลักษณะของครอบครัวไทย

จากการศึกษาเรื่องของครอบครัวพบว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่มักเป็นแบบชายหนึ่งหญิงหนึ่งหรือแบบตัวเดียวเมียเดียว ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย และแม้แต่กฎหมายก็กำหนดให้มีการจดทะเบียนสมรสได้เพียงครั้งละหนึ่งคน เป็นต้น อาจแยกลักษณะของครอบครัวไทยที่สำคัญดังนี้

1. เป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาดเล็ก เป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความเป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปตามแนวโน้มของสังคมที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นตัวของตัวเอง ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้คนไม่อาจยึดมั่นอยู่กับครอบครัวแบบเก่าที่ย้ำความผูกพันในบรรดาญาติพี่น้อง ดังนั้น จึงมีข้อสังเกตว่าครอบครัวเดี่ยวจะทำให้ความสัมพันธ์และความช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกลดน้อยลงเมื่อเทียบกับครอบครัวขยายเพราะความผูกพันจะมีแต่สมาชิกภายในครอบครัวและญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดจริง ๆ เท่านั้น

2. **ชายมีอำนาจมากกว่าหญิง** เป็นครอบครัวที่ถือว่าบิดาเป็นใหญ่แม้ในปัจจุบัน กฎหมายจะกำหนดสิทธิของผู้หญิงให้เท่าเทียมผู้ชาย แต่ภรรยาก็ยังให้ความสำคัญใหญ่หรือความเป็นผู้นำแก่สามีอยู่

3. **การเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส** ครอบครัวไทยจะเน้นเรื่องอาวุโสอย่างมาก เป็นการย้ำเรื่องวัยวุฒิโดยเฉพาะในสังคมชนบท จึงมักมีผลให้ชาวชนบทส่วนใหญ่ขาดความคิดริเริ่มที่มีเหตุผลหรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ถ้าเป็นการขัดกับความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่จึงไม่กล้ารับของใหม่หรือความคิดใหม่ที่ผิดแปลกไปจากที่เคยพบเคยปฏิบัติ ส่วนในสังคมเมืองความอาวุโสก็ยังเป็นเรื่องสำคัญในด้านการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

4. **ความผูกพันทางสายโลหิต** พ่อแม่จะห่วงใยลูกของตนอยู่เสมอไม่ว่าจะยังเป็นโสดหรือแต่งงานแล้ว หรือการช่วยเหลือก็อุทิศญาติพี่น้องเมื่อถึงคราวจำเป็น ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าในครอบครัวไทยนั้นพ่อแม่ก็จะมีความรักความผูกพันห่วงใยลูกอย่างลึกซึ้ง และด้วยความห่วงใยนี้เองที่บางครั้งพ่อแม่จึงมักเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวของลูก จนอาจเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้

5. **ความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว** ครอบครัวไทยเน้นเรื่องความสามัคคีช่วยเหลือกันอย่างยิ่ง เช่น สามีเป็นผู้หารายได้ หรือทั้งสามีภรรยาเป็นผู้หารายได้ ภรรยาเป็นผู้ดูแลเรื่องการใช้จ่ายและดูแลบ้านเรือน ลูกมีหน้าที่เรียนและช่วยเหลืองานของพ่อแม่ตามความสามารถ เป็นต้น

6. **เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว** เป็นลักษณะเด่นของครอบครัวไทย ทุกคนต้องการให้เด็กได้รับความปลอดภัยและเติบโตขึ้นเลี้ยงตัวเองได้ พ่อแม่ทุกคนจะยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อให้ลูกมีความสุข เช่น การสนับสนุนให้ลูกได้มีการศึกษาสูงสุดเท่าที่สามารถจะทำให้ และให้รู้จักการประกอบอาชีพการงาน พ่อแม่จะทุ่มเทความรักให้กับลูก และคอยดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา จนบางครั้งทำให้เกิดผลเสีย คือทำให้เด็กไม่รู้จักโต ขาดความรับผิดชอบและไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าครอบครัวไทยในยุคที่มีกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจะมีลักษณะของตนเองซึ่งจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขนาดเล็กที่มีพ่อแม่ลูกโดยมากจะให้สิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างสามีและภรรยา และยกย่องให้สามีเป็นใหญ่ในครอบครัว และภรรยามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกำหนดทิศทางของครอบครัว ความผูกพันของครอบครัวอาจกล่าวได้ว่ายึดสายโลหิตของบิดาเป็นหลัก แต่ความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวกลับจะผูกพันกับญาติฝ่ายแม่ค่อนข้างมาก เด็ก ๆ จะเคารพเชื่อฟังผู้ที่มีความอาวุโสสูงกว่าและจะให้การยอมรับนับถือผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานและประสบผลสำเร็จ อย่างไรก็ตามก็ตามครอบครัว

ไทยมักจะถือเอาเด็กเป็นศูนย์กลางของครอบครัวที่จะสร้างความรัก ความผูกพันและฝากความหวัง และฝากชีวิตให้กับลูกเพื่อดูแลพ่อแม่เมื่อถึงวัยชรา

การเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองเป็นหลักเกณฑ์ที่ชายหรือหญิงกำหนดไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเลือก คู่สมรสในการที่จะมีการแต่งงานและใช้ชีวิตคู่ร่วมกันในอนาคต สำหรับหลักเกณฑ์ในการเลือก คู่ครองนั้นพบว่ามีหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ มากมาย แต่หลักเกณฑ์ที่ใช้มานานและซึ่งอาจเป็น แนวทางเบื้องต้นในการครองรัก ครองเรือน เป็นแนวทางในการเลือกคู่ครองไว้ 6 ประการดังนี้ คือ

1. รูปร่าง หมายถึง การเลือกคู่ครองที่มีบุคลิกลักษณะที่ดี ด้านรูปร่าง หน้าตา การ แต่งกาย การวางตัวให้เหมาะสม โดยอาจพิจารณาจากด้าน โครงสร้างของร่างกายที่มีลักษณะ ร่างกายสมประกอบ ไม่เป็นคนพิการ อาจไม่ต้องหล่อเหลาเป็นชายงามหรือนางสาวไทยก็ได้
2. รวยทรัพย์ หมายถึงการที่ฝ่ายชายหรือหญิงต้องเป็นคนที่มีฐานะการเงินที่เพียงพอในทาง ที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักเก็บออมและรักษาทรัพย์ที่หามาได้
3. นับวิชา หมายถึงการที่ชายกับหญิงต่างฝ่ายต่างมีความรู้ที่จะใช้ในการประกอบอาชีพ การทำงานของตนเองเพื่อให้เกิดรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ไม่เป็นภาระของครอบครัว และสังคมในอนาคต
4. มารยาท หมายถึง การเลือกคู่ครองที่มีมารยาทดี รู้จักวิธีการเข้าสังคม การวางตัว ได้อย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวให้เข้ากับญาติของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้เป็นอย่างดี และ ได้รับการยอมรับมาเป็นสมาชิกของวงศ์ตระกูล เหมาะสำหรับการมาเป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้
5. ชาติผู้ดี หมายถึงการที่ชายและหญิงได้ใช้ชีวิตที่ผ่านมาอย่างเหมาะสม มีที่มาของ การดำรงชีวิตที่ดีและมีพ่อแม่ที่เป็นต้นตระกูลที่ดี ในการพิจารณาเรื่องของชาติผู้ดีนั้นจะพิจารณา ตามหลักของพันธุกรรมว่าไม่มีโรคตามพันธุกรรม เช่น โรคโลหิตไหลไม่หยุด โรคลมชัก หรือ โรคที่เกิดจากความประทุษร้าย เช่น กามโรค โรคเอดส์ เป็นต้น และบางครั้งอาจพิจารณาถึง ลักษณะทางพันธุกรรมที่สามารถถ่ายทอดให้กับบุตรหลาน เช่น การรับรู้ ระดับสติปัญญา การ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นต้น
6. มีศีลธรรม หมายถึง การเลือกคู่ครองที่มีศาสนาและนับถือศาสนาปฏิบัติตามหลัก ของศาสนาไม่เป็นคนโหดร้ายให้เป็นคนที่มีใจเมตตา กรุณา มีหลักของศีลและธรรมในการ ดำรงชีวิต กล่าวคือ ศีลคือข้อห้ามปฏิบัติในทางที่ไม่ดีอันจะนำไปสู่ความชั่วทั้งปวง ส่วนธรรมคือ การปฏิบัติตนในทางที่ดีทำให้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ถ้าคู่สมรสอยู่ในศีลธรรมก็จะทำให้ ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

นอกจากหลักในการเลือกคู่ครองดังกล่าวแล้ว ในปัจจุบันการเลือกคู่ครองที่หนุ่มสาวอาจใช้เป็นหลักเกณฑ์เพิ่มเติมในการพิจารณา ของ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2540:32-35) ได้เสนอแนะได้ดังนี้

เกณฑ์การเลือกคู่ครองที่หนุ่มสาวอาจยึดเป็นหลักได้นั้น แบ่งพิจารณาได้เป็น 2 เกณฑ์ คือ

1. ตัวของคู่สมรส
2. ภูมิหลังของครอบครัวของเขา

1. ตัวของคู่สมรสหมายถึง คุณลักษณะและบุคลิกภาพของผู้ที่เลือกและผู้ที่ได้รับเลือก มีความสำคัญต่อชีวิตสมรสมาก บุคลิกภาพคือทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบกันเป็นบุคคล รวมถึงแต่รูปร่าง หน้าตา นิสัย วุฒิภาวะทางอารมณ์ วัย การศึกษา ปรัชญาชีวิต ความสนใจ รสนิยม และสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิต

1.1 รูปร่างหน้าตา รูปร่างหน้าตาของผู้เลือกและผู้ได้รับเลือกมีอิทธิพลในเกณฑ์การเลือกข้อนี้ ถ้าชายผู้เลือกมีหน้าตาดี เป็นเสน่ห์แก่เพศตรงข้าม เขาก็จะกำหนดไว้ว่าหญิงที่เขาเลือกจะต้องสวยงามมาก แต่ถ้าชายคิดว่าเขา “ไม่หล่อ” เขาก็จะเลือกหญิงที่มีความงามรองลงมา เพราะกลัวความผิดหวัง

1.2 นิสัย นิสัยของแต่ละคนพัฒนามาตั้งแต่วัยเด็ก ด้วยกระบวนการสังคมประกิต บางคนอาจปรับปรุงตนให้ดีขึ้นได้หากเขาวิเคราะห์ตนเอง และใช้ความพยายามเป็นพิเศษแต่ไม่ควรเลี้ยงการปรับตนและการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยหวังว่าหลังการสมรสแล้วคู่สมรสจะเปลี่ยนแปลงได้ เพราะความประพฤติที่ปฏิบัติจนเป็นความเคยชินแล้วนั้น เปลี่ยนแปลงยากที่สุดหรืออาจเปลี่ยนได้บ้างแต่น้อยมาก

การพิจารณานิสัยของผู้ที่จะเลือกเป็นคู่ครองนักวิจัยแนะนำว่า

ก. ควรเลือกผู้ที่มีนิสัยที่เหมือนหรือกลมกลืนกับเรา

ข. ไม่เลือกคนที่มีนิสัยพาลเกรเป็นนักร้อง

นิสัยที่เป็นภัยต่อชีวิตสมรส อาจสังเกตได้อีกจากนิสัยที่สามิภรรยาไม่พอใจกัน และกันดังต่อไปนี้

นิสัยของภรรยาที่สามิไม่ชอบ ได้แก่ นิสัยขี้น้ำใจ เห็นแก่ตัว ไม่เห็นความสำคัญของสามิ แต่งตัวสกปรกไม่เรียบร้อย ขี้โมโห ขอบยุ่งกับงานของสามิ ชอบการพนัน

นิสัยของสามิที่ภรรยาไม่ชอบ ได้แก่ นิสัยเห็นแก่ตัว ไม่เห็นความสำคัญของภรรยา การงานไม่ก้าวหน้า เล่นการพนัน เจ้าชู้ เป็นคนเชื่อไม่ได้ ขี้น้ำใจ ไม่ยอมพูดปรึกษากัน วาจากระด้างและชอบดุดมมากเกินไป

1.3 วุฒิภาวะทางอารมณ์ อารมณ์ของคนที่มีความสำคัญมากทางบุคลิกภาพ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตสมรส เมื่อร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่แล้วอารมณ์ของคนก็ควรมีวุฒิภาวะ

เพื่อการปรับตัวที่ดีในสังคม และสังคมในวงแคบคือครอบครัวนั้น สมาชิกจะมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

1.4 ความสนใจและรสนิยม ผู้ที่มีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว มักจะเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนที่มีความสนใจแคบจำกัด ความสนใจตรงกันจะทำให้คู่สมรสได้ทำอะไรร่วมกัน เช่น ชอบดูละครเหมือนกัน ชอบดนตรีประเภทเดียวกัน

การสมรสเป็นหุ้นส่วนที่ต้องประกอบกิจกรรมหลายๆ อย่างด้วยกัน จะเป็นการผูกพันให้เกิดความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น รสนิยมและความสนใจที่ตรงกันเป็นรากฐานอันมั่นคงที่จะช่วยให้ชีวิตสมรสยาวขึ้น

1.5 วัยสมรสและความต่างวัยของคู่สมรส เป็นการยากที่จะกำหนดแน่ลงไปว่าวัยใดเหมาะสมแก่การสมรสมากที่สุด ด้วยเหตุที่วัยกับคุณสมบัติไม่ได้ไปด้วยกันเสมอไป แม้วัยจะคู่ไปกับการศึกษาได้บ้างในกรณีนี้ ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าที่บ่งว่าคนอายุเท่าไรเหมาะที่จะสมรสมากที่สุด แต่มีการศึกษาแสดงว่าโดยทั่วไปหญิงจะสมรสในระหว่างอายุ 21-25 ปี ชายอายุระหว่าง 28-35 ปี

ด้วยเหตุที่ชายต้องการรู้สึกว่าตนเหนือกว่าหญิง เป็นผู้ปกป้องดูแลหญิง ชายก็ควรอายุมากกว่า อึ้ง หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดบุตร เลี้ยงดูบุตร ทำงานตรากตรำมากกว่า ร่างกายทรุดโทรม หญิงมักจะแก่เร็วกว่าชาย หญิงจึงควรมีอายุน้อยกว่าชาย แต่ก็มีคู่สมรสที่ชายอายุอ่อนกว่าหญิงก็มีชีวิตสมรสที่เป็นสุขได้

1.6 เชื้อชาติ สัญชาติและศาสนา โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่นิยมทำการสมรสกับคนที่มีความเชื่อชาติเดียวกัน เพราะวัฒนธรรมจะคล้ายคลึงกัน ปรับตัวเข้าหากันง่ายกว่าคนที่มีความเชื่อวัฒนธรรมแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

1.7 สุขภาพทางกายและจิตใจ สุขภาพในความหมายขององค์การอนามัยโลก หมายถึงสภาวะดีทั้งทางกาย อารมณ์และสังคม คือ นอกจากจะไม่เจ็บไข้ ร่างกายจะต้องสมบูรณ์แข็งแรง มีอารมณ์แจ่มใส และสามารถจะปรับปรุงตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ฉะนั้นสุขภาพจึงเป็นเกณฑ์การเลือกคู่ที่วันเลียมได้ ในต่างประเทศก่อนทำการสมรสคู่สมรสต้องมีใบรับรองแพทย์ประกอบการสมรสด้วย นอกจากนี้ยังทำการวิเคราะห์ยีนส์ (Genetic Counseling) ของคู่สมรสว่าสามารถจะมีบุตรที่แข็งแรงร่วมกันได้หรือไม่ แต่ในประเทศไทยยังให้ความสนใจในเรื่องนี้น้อย มีการพัฒนาน้อยมาก

2. ภูมิหลังของครอบครัวของคู่สมรส ในวัฒนธรรมไทยเกณฑ์ข้อนี้ที่สำคัญที่สุดคือบิดามารดาของอีกฝ่ายหนึ่ง

เมื่อพิจารณาตามพื้นเพครอบครัวของคู่หมาย ควรจะได้สืบสวนและพิจารณาความสัมพันธ์ที่เขามีต่อพ่อแม่ของเขา และความสัมพันธ์ที่พ่อแม่เขามีต่อกัน เรื่องนี้อาจช่วยอธิบายได้ว่า ทำไมเขาจึงตกลงจะแต่งงาน คนส่วนใหญ่มักไม่คิดเรื่องนี้ขณะที่กำลังรักกัน

ภูมิหลังทางครอบครัว ในสังคมไทยมีความสำคัญมาก เพราะมีผลต่อชีวิตคู่ที่จะดำเนินร่วมกัน เป็นอย่างยิ่ง

จากหลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครองดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันคู่สมรสอาจจะไม่ได้พิจารณาหลักเกณฑ์ดังกล่าวมากนัก แต่จะยึดหลักในการพิจารณาในการเลือกคู่ครองโดยทั่ว ๆ ไป เช่น

1) พิจารณาตามความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง เช่น การคบหาสมาคม อุปนิสัย ใจคอ ความรักความพึงพอใจต่อกัน การติดต่อสัมพันธ์กัน ความใกล้ชิด ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และโอกาสที่จะมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

2) พิจารณาจากปัจจัยของแต่ละฝ่าย เช่น การมีงานทำ ฐานะความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม การศึกษาและการยอมรับในฐานะซึ่งกันและกัน การยกย่องให้เกียรติ

3) ปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เช่น เพื่อนที่คอยสนับสนุน ครอบครัวที่เห็นชอบ บรรยากาศในการกำหนดการเลือกคู่ครอง กระแสของสังคมที่ผลักดันให้ชายและหญิงมาอยู่ร่วมกัน เป็นครอบครัว

การแต่งงาน

การแต่งงานในความหมายทางมานุษยวิทยา (นิยพรรณ วรณศิริ 2546:202) หมายถึง การที่ชายและหญิงร่วมมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน โดยมีพิธีกรรมเป็นกลไกในการประกาศให้สังคมรับรู้และยอมรับการได้เสียนั้น เพื่อประกันความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวที่จะเกิดขึ้น ภายหลังการแต่งงาน พิธีกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของซึ่งกันและกันแทนใบทะเบียนสมรสของคนรุ่นใหม่

การแต่งงานหมายถึงการที่ชายหญิงได้ตกลงปลงใจที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา เป็นสถานะที่หนุ่มสาวจะมีการครองคู่อย่างเป็นทางการรวมทั้งต้องการที่จะมีทายาทสืบสกุล อาจมีพิธีการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณีและถูกต้องตามกฎหมาย

การแต่งงานในสังคมไทยอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วิวามงคล เป็นการแต่งงานหรือสมรสที่บ้านของฝ่ายหญิงและเมื่อสมรสแล้วฝ่ายชายต้องไปอยู่กับฝ่ายหญิง
2. อวามงคล เป็นการแต่งงานหรือพิธีสมรสที่จัดขึ้นที่บ้านของฝ่ายชายและเมื่อสมรสแล้วฝ่ายหญิงต้องไปอยู่กับฝ่ายชาย

ในปัจจุบันการแต่งงานของคู่สมรสนิยมจัดในสถานที่กลาง เช่น ศาลาประชาคม, หอประชุม หรือโรงแรมเพื่อความสะดวกในการจัดงานพิธีสมรส และเมื่อสมรสแล้วคู่สมรสนิยมแยกออกไปอยู่ต่างหากเพื่อความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตของครอบครัว พ่อแม่ของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมีอิทธิพลต่อครอบครัวลดลง

วัตถุประสงค์ของการแต่งงาน

การแต่งงานของกลุ่มสมรสโดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้ คือ

1. เพื่อรับรู้และยอมรับสิทธิในการมีความสัมพันธ์ทางเพศของมนุษย์ (Sexual gratification) และเพื่อผูกขาดคู่เพศสัมพันธ์ให้เห็นตัวตนได้ชัดเจน
2. เพื่อผลิตสมาชิกใหม่ให้สังคมหรือเพื่อให้กำเนิดบุตร (Children production) การแต่งงานจะเริ่มขึ้นเมื่อทั้งชายและหญิงต้องการมีบุตรร่วมกัน ส่วนการมีเพศสัมพันธ์นั้นเป็นไปตามปกติแล้วที่อาจจะมีเพศสัมพันธ์กันได้โดยไม่ต้องมีการแต่งงาน การมีบุตรยังหมายถึงระยะเวลาของการเลี้ยงดูบุตรอันยาวนานร่วมกันระหว่างคู่แต่งงานด้วยการมีบุตรเป็นการสร้างสมาชิกรุ่นใหม่มาแทนที่สมาชิกรุ่นเก่าของสังคม
3. เพื่อความร่วมมือ (Coordination) ในทุก ๆ ทาง เช่น การเศรษฐกิจ การปกครอง และความเป็นปึกแผ่นในหมู่สังคมนิติ คือการที่ชายและหญิงแต่งงานกันก็จะเกิดความร่วมมือช่วยเหลือกันในการทำมาหากินและร่วมมือกันในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นในสังคมและกลุ่มเครือญาติ เป็นการช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกันของคนที่อยู่ร่วมกันในฐานะเป็นครอบครัว
4. เพื่อสร้างครอบครัว (Family formation) ในการแต่งงานเพื่อสร้างครอบครัวนี้ ชายและหญิงจะตกลงกันว่า จะร่วมมือกันทำหน้าที่ของครอบครัวทั้ง 4 ด้านคือ เพศสัมพันธ์ ผลิตสมาชิกใหม่ เศรษฐกิจและการอบรมสั่งสอนหรือการศึกษา และเพื่อการอยู่กินหลับนอนร่วมกัน
5. เพื่อการถือครองสมบัติ (Property handling) ที่คู่แต่งงานได้ช่วยกันหาและเก็บออมเอาไว้ในระหว่างเวลาที่ดำรงฐานะภาพของการแต่งงานและถ่ายทอดรักษารัฐฐานะทางเศรษฐกิจให้กับบุตรหลานในอนาคต
6. เพื่อให้ทุกคนที่เกิดมาได้รับรู้จักตนเองและมีจุดยืนในสังคม รู้ว่าตนเป็นใคร มาจากไหน มีฐานะสถานภาพอย่างไรในสังคม จะสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร การแต่งงานเป็นการกำหนดสถานภาพทางสังคมให้กับสมาชิกของสังคม
7. เพื่อการเป็นทายาทที่ถูกต้องตามกฎหมายและประเพณี และเพื่อการถือครองวงศ์สกุลให้ถาวรต่อ ๆ กันไป

วัตถุประสงค์ดังกล่าวทั้ง 7 ข้อ เป็นวัตถุประสงค์พื้นฐานและเป็นสากลนอกนี้อาจมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ อีก เช่น การแต่งงานเพื่อการบรรลุนิติภาวะ การแต่งงานเพื่อปลดปล่อยภาระทางเศรษฐกิจและความรับผิดชอบของพ่อแม่ การแต่งงานเพื่อชดใช้หนี้สิน และการแต่งงานเพื่อทดแทนบุญคุณ เป็นต้น

กระบวนการหรือขั้นตอนการแต่งงาน

ในปัจจุบันการแต่งงานเป็นเรื่องของคู่สมรสเป็นสำคัญแต่ก็ยังให้เกียรติและบทบาทของพ่อ,แม่ของทั้งฝ่ายชายและหญิงได้มีส่วนร่วมในพิธีแต่งงาน ซึ่งอาจมีการทาบทาม, การสู่ขอ, การหมั้นและการแต่งงาน ดังนี้

การทาบทาม เป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขของการแต่งงาน โดยฝ่ายชายจะเริ่มต้นทาบทามเพื่อเป็นการหยังเสียงฝ่ายหญิง ในขั้นต้นอาจให้ผู้สนิทสนมหรือรู้จักกันดีด้วยกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไปทาบทาม ซึ่งการทาบทามนี้ต้องใช้บุคคลที่มีศิลปะในการพูด เพื่อให้ฝ่ายหญิงเห็นดีเห็นงามด้วย ถ้าฝ่ายหญิงปฏิเสธแสดงว่าไม่สนใจ อาจจะไม่สนใจไปหรือเจรจาต่อไปซึ่งขึ้นอยู่กับความตั้งใจและความพยายามของฝ่ายชายด้วย หรือในกรณีที่ฝ่ายหญิงลังเลใจก็มักจะขอวันเดือนปีเกิดของฝ่ายชาย มาให้โหราตรวจดวงชะตาตามหลักตำราโหราศาสตร์ว่าชะตาต้องกันหรือไม่ การตรวจดวงชะตาเป็นโอกาสที่ฝ่ายหญิงจะได้มีเวลาไตร่ตรอง สืบสวนความประพฤติของฝ่ายชายเสียก่อน ถ้าไม่ต้องการที่จะแต่งงานด้วยก็มักจะตอบว่าชะตาไม่ต้องกันเกรงว่าจะมีปัญหาเมื่อแต่งงานกันไปแล้ว หากทั้งสองฝ่ายรู้จักกันมาก่อนอาจจะไม่ต้องขอวันเดือนปีเกิดแต่จะยกลูกสาวให้เลยก็มี

การสู่ขอ เป็นการกระทำอย่างเป็นทางการ มักให้บิดามารดาหรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นตัวแทนไปสู่ขอ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับฐานะและวงศ์ตระกูลของทั้งสองฝ่าย ถ้าฐานะดีมีวงศ์ตระกูลก็อาจต้องใช้ตัวแทนที่มีเกียรติยศชื่อเสียงไปขอ เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติและความมีหน้ามีตาของทั้งสองฝ่าย เมื่อตกลงอย่างเป็นทางการแล้วก็จะนัดหมายวันเวลาที่จะทำพิธี โดยจะหาฤกษ์ที่จะให้คู่สมรสอยู่ด้วยกันอย่างเจริญรุ่งเรืองตลอดไป กำหนดเป็นฤกษ์หมั้น ฤกษ์รดน้ำ ฤกษ์ส่งตัว เป็นต้น

การหมั้น เมื่อถึงวันฤกษ์ดีตามที่ตกลงกันไว้ ฝ่ายชายจะให้ตัวแทนนำขันหมากหมั้นไปทำพิธีหมั้น โดยจะมีขันหมากหมั้นสองขัน ขันแรกใส่หมากพลู อีกขันหนึ่งซึ่งมีขนาดเล็กกว่าใส่เงินหมั้น หรือของหมั้นแล้วแต่จะตกลงกัน หมากและพลูที่ใช้เป็นจำนวนคู่ เช่น หมากแปดลูก พลูสิบหกใบ รวมทั้งถั่ว งา ข้าวตอก ใส่ในถุงเล็กๆ อย่างละสี่ถุง ในบางท้องถิ่นเช่นในภาคใต้จะใช้ดอกดาวเรือง ดอกกรัก ดอกบานชื่น ดอกเข็ม ดอกบานไม่รู้โรย รวมใส่พานไปด้วย นอกจากนั้นก็จะจัดขนมหรือผลไม้ไปให้ฝ่ายหญิงด้วย ให้เด็กหญิงพรหมจารีและเด็กชายเป็นผู้เชิญขันหมากไปพร้อมกับตัวแทนฝ่ายชาย เมื่อฝ่ายหญิงได้รับของไว้แล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี

การให้ขันหมากหมั้นแก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักประกันว่าฝ่ายชายต้องการสมรสกับฝ่ายหญิง หากฝ่ายชายไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายหญิงจะรับขันหมากนั้นไว้เสีย และหญิงจะถูกเรียกว่าเป็นม่ายขันหมาก แต่ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญา คือไม่แต่งงานกับฝ่ายชาย จะต้องคืนขันหมากหมั้นให้ฝ่ายชายทั้งหมด

การแห่ขันหมาก ก่อนวันแต่งงานหนึ่งวันเรียกว่าวันสุกดิบ ฝ่ายชายจะแห่ขันหมากและผ้าไหว้ไปยังบ้านฝ่ายหญิงหรืออาจจะแห่ในตอนเช้าของวันแต่งงานก็ได้ในขบวนขันหมากประกอบด้วยขันหมากและสินสอดตามที่ได้ตกลงกันไว้ เมื่อได้เวลาจะยกขบวนขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวคนในบ้านจะออกมาต้อนรับและเชิญขันหมากขึ้นเรือนหอ มีการมอบเงินสดให้บิดามารดาเจ้าสาวและฝ่ายเจ้าสาวจะให้เงินและเลี้ยงคู่ผู้มาในขบวนตามสมควร

การกำหนดวันแต่งงานและการแต่งงาน เมื่อหมั้นแล้วทั้งสองฝ่ายจะกำหนดวันแต่งงานซึ่งต้องหาฤกษ์หรือเวลาดีที่จะมีครอบครัว ตามธรรมเนียมไทยมักแต่งงานในเดือนคู่ โดยเอาเคล็ดคำว่าคู่แต่จะไม่กำหนดวันแต่งในเดือนสิบสองเพราะเป็นฤกษ์ที่สุนัขติดลัด จึงไม่สมควรเอาอย่างสุนัข ดังนั้นเดือนที่เหมาะสมคือเดือนสอง เดือนสี่ เดือนหก เดือนเก้า และเดือนสิบ สำหรับเดือนแปดเป็นเดือนแรกของเทศกาลเข้าพรรษาจึงไม่นิยม กล่าวกันว่าถ้าได้แต่งงานในเดือนเก้าข้างขึ้นจะดีมาก เพราะเคล็ดของเลี้ยงจะดีคือทั้งก้าวและขึ้น ส่วนวันแต่งไม่นิยมแต่งงานในวันอังคารและวันเสาร์ เพราะเป็นวันแข็งจะทำให้ทะเลาะกัน ส่วนวันพฤหัสบดีซึ่งเป็นวันครูก็ไม่นิยมเช่นเดียวกัน

การแต่งงาน ในวันแต่งงานตอนเช้าจะมีการทำบุญเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ และถวายไทยทาน ในตอนเย็นจะมีพิธีรดน้ำ หรือผูกข้อมือตามประเพณีของทางภาคเหนือ โดยให้เจ้าสาวนั่งทางด้านซ้ายของเจ้าบ่าว หันหน้าไปทางทิศที่ผู้รั้งจะกำหนด ผู้ใหญ่จะสวมมงคลแฝดให้คู่บ่าวสาวที่นั่งเคียงกันหมอบก้มหน้าอยู่ ผู้ใหญ่ บิดามารดาและญาติของคู่บ่าวสาวจะรดน้ำพระพุทธรูปด้วยสังข์หรือผูกข้อมือให้คู่บ่าวสาวพร้อมทั้งให้พร เมื่อรดน้ำหรือผูกข้อมือเสร็จแล้วจะเชิญแขกผู้ใหญ่ปลดมงคลจากศีรษะเจ้าบ่าวเจ้าสาวเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นก็เป็นการเล่นขลุ่ยแกกที่มาในงาน

พิธีสังข์ เมื่อได้ฤกษ์สังข์ตัวคู่บ่าวสาวจะไปที่เรือนหอหรือห้องที่จัดไว้โดยมีสามีภรรยาที่อยู่กินกันอย่างราบรื่นพร้อมทั้งมี ลาก ยศ บริวาร มาทำหน้าที่ปูที่นอน แล้วให้คู่สามีภรรยาตัวอ่อนนอนลงพอบเป็นพิธี หลังจากนั้นผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะนำตัวเจ้าสาวมามอบให้เจ้าบ่าว พร้อมกับอบรมเจ้าสาวให้เขานพนับถือ ยาเกรง ชื่อสัตย์ต่อสามี และอบรมเจ้าบ่าวให้รักใคร่ เลี้ยงดูและปฏิบัติต่อภรรยาในฐานะสามีที่ดี เมื่อผู้ใหญ่ให้โอวาทจบแล้วคู่บ่าวสาวจะกราบเท้าเป็นอันเสร็จพิธี

รายละเอียดในพิธีการแต่งงานที่กล่าว มีการเปลี่ยนแปลงไปก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย พิธีการบางอย่างที่เห็นว่าไม่จำเป็นและทำให้เกิดความยุ่งยากจึงถูกตัดออกไป พร้อมทั้งปรับปรุงเพื่อให้สะดวกในการปฏิบัติ

เงื่อนไขการสมรสหรือการแต่งงาน

ในสังคมไทยได้กำหนดเงื่อนไขการสมรสไว้เป็นแนวทางเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคมโดยตราเป็นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในบรรพ 5 ครอบครั้ว ลักษณะการสมรสโดยกำหนดเป็นเรื่องของการหมั้น, เงื่อนไขของการแต่งงาน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาไว้ดังนี้

การหมั้น

มาตรา 1435 การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงที่มีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว การหมั้นที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็น โฆษะ

มาตรา 1436 ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

- (1) บิดาและมารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา
- (2) บิดาหรือมารดา ในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอมหรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้
- (3) ผู้รับบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม
- (4) ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1)(2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง

การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมดังกล่าวเป็น โฆษะ

มาตรา 1437 การหมั้นจะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิง เพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น

เมื่อหมั้นแล้วให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง

สินสอด เป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง แล้วแต่กรณี เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงหรือโดยมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ฝ่ายชายไม่สมควรหรือไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้

มาตรา 1438 การหมั้นไม่เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้ ถ้าได้มีข้อตกลงกันไว้ว่าจะให้เบี่ยงปรับ ในเมื่อผิดสัญญาหมั้นข้อตกลงนั้นเป็น โฆษะ

มาตรา 1439 เมื่อมีการหมั้นแล้ว ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้น อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกให้รับผิดชอบค่าทดแทน ในกรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้น ให้คืนของหมั้นแก่ฝ่ายชายด้วย

มาตรา 1440 ค่าทดแทนนั้นอาจเรียกได้ดังต่อไปนี้

- (1) ทดแทนความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงแห่งชายหรือหญิงนั้น

- (2) ทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้น บิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดา ได้ใช้จ่ายหรือต้องตกเป็นลูกหนี้เนื่องในการเตรียมการสมรสโดยสุจริตตามสมควร
- (3) ทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สิน หรือการอื่นอันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตนได้โดยสมควร โดยการคาดหมายว่าจะได้มีการสมรส

ในกรณีที่หญิงเป็นผู้มีสิทธิได้ค่าทดแทน ศาลอาจชี้ราคาของหมั้นที่ตกเป็นสิทธิแก่หญิงนั้น เป็นค่าทดแทนทั้งหมดหรือเป็นส่วนหนึ่งของค่าทดแทนที่หญิงพึงได้รับ หรือศาลอาจให้ค่าทดแทน โดยไม่คำนึงถึงของหมั้นที่ตกเป็นสิทธิแก่หญิงนั้นก็ได้

มาตรา 1441 ถ้าคู่หมั้นฝ่ายหนึ่งตายก่อนสมรส อีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกร้องค่าทดแทนมิได้ ส่วนของหมั้นหรือสินสอดนั้นไม่ว่าชายหรือหญิงตาย หญิงหรือฝ่ายหญิงไม่ต้องคืนให้แก่ฝ่ายชาย

มาตรา 1442 ในกรณีมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงคู่หมั้น ทำให้ชายไม่สมควรสมรสกับหญิงนั้น ชายมีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นได้และให้หญิงคืนของหมั้นแก่ชาย

มาตรา 1443 ในกรณีมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่ชายคู่หมั้น ทำให้หญิงไม่สมควรสมรสกับชายนั้น หญิงมีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นได้ โดยมีต้องคืนของหมั้นแก่ชาย

มาตรา 1444 ถ้าเหตุอันทำให้คู่หมั้นบอกเลิกสัญญาหมั้น เป็นเพราะการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงของคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งได้กระทำภายหลังการหมั้น คู่หมั้นผู้กระทำชั่วอย่างร้ายแรงนั้นต้องได้รับผิดใช้ค่าทดแทนแก่คู่หมั้น ผู้ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นเหมือนเป็นผู้ผิดสัญญาหมั้น

มาตรา 1445 ชายคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นกับชายคู่หมั้นนั้นแล้วได้ เมื่อชายคู่หมั้นได้บอกเลิกสัญญาหมั้นตามมาตรา 1442 แล้ว

มาตรา 1446 ชายคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเรา หรือพยายามข่มขืนกระทำชำเราหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นแล้วได้ โดยไม่จำเป็นต้องบอกเลิกสัญญาหมั้น

มาตรา 1447 ค่าทดแทนอันจะพึงชดใช้แก่กันตามหมวดนี้ ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์

สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามหมวดนี้ นอกจากค่าทดแทนตามมาตรา 1440(2) ไม่อาจโอนกันได้และไม่ตกทอดไปถึงทายาท เว้นแต่สิทธินั้นจะได้รับสภาพกันไว้เป็นหนังสือหรือผู้เสียหายได้เริ่มฟ้องคดีตามสิทธินั้นแล้ว

มาตรา 1447/1 สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1439 ให้มีอายุความหกเดือน นับแต่วันที่ผิดสัญญาหมั้น

สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1444 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำชั่วอย่างร้ายแรงอันเป็นเหตุให้บอกเลิกสัญญาหมั้น แต่ต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันกระทำการดังกล่าว

สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 1445 และมาตรา 1446 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ชายคู่หมั้นรู้หรือควรรู้ถึงการกระทำของชายอื่นอันจะเป็นเหตุให้เรียกค่าทดแทน และรู้ตัวผู้จะพึงใช้ค่าทดแทนนั้น แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ชายอื่นได้กระทำการดังกล่าว

มาตรา 1447/2 สิทธิเรียกคืนของหมั้นตามมาตรา 1439 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ผิดสัญญาหมั้น

สิทธิเรียกคืนของหมั้นตามมาตรา 1442 ให้มีอายุความหกเดือนนับแต่วันที่ได้อบอกเลิกสัญญาหมั้น

เงื่อนไขแห่งการสมรส

มาตรา 1448 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้

มาตรา 1449 การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

มาตรา 1450 ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสกันไม่ได้ ความเป็นญาติดังกล่าวมานี้ให้ถือตามสายโลหิต โดยไม่คำนึงว่าจะจะเป็นญาติโดยชอบกฎหมายหรือไม่

มาตรา 1451 ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้

มาตรา 1452 ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้

มาตรา 1453 หญิงที่สามีตายหรือที่การสมรสสิ้นสุดลงด้วยประการอื่น จะทำการสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการสมรสได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสามร้อยสิบวัน เว้นแต่

- (1) คลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้น
- (2) สมรสกับคู่สมรสเดิม
- (3) มีใบรับรองแพทย์ประกาศนียบัตรหรือปริญญาซึ่งเป็นผู้ประกอบการรักษาโรคในสาขาเวชกรรมได้ตามกฎหมายว่ามีได้มีครรภ์ หรือ
- (4) มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้

มาตรา 1454 ผู้เยาว์จะทำการสมรสให้นำความในมาตรา 1436 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 1455 การให้ความยินยอมให้ทำการสมรส จะกระทำมิได้โดย

- (1) ลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส
- (2) ทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอม โดยระบุชื่อผู้จะสมรสทั้งสองฝ่าย และลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอม
- (3) ถ้ามีเหตุจำเป็นจะให้ความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนก็ได้

ความยินยอมนั้น เมื่อให้แล้วถอนไม่ได้

มาตรา 1456 ถ้าไม่มีผู้ที่มีอำนาจให้ความยินยอมตามมาตรา 1454 หรือมีแต่ไม่ได้ความยินยอมหรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอมหรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมได้ ผู้เยาว์อาจร้องขอต่อศาลเพื่ออนุญาตให้ทำการสมรส

มาตรา 1457 การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น

มาตรา 1458 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน และต้องแสดงการยินยอมนั้น ให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียน และให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย

มาตรา 1459 การสมรสในต่างประเทศระหว่างคนที่มีสัญชาติไทยด้วยกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทย หรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ใช้ได้

ในกรณีคู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทยให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็นผู้รับจดทะเบียน

มาตรา 1460 เมื่อมีพฤติการณ์พิเศษซึ่งอาจทำการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนได้ เพราะชายหรือหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตายหรืออยู่ในภาวะการฉับหรือสงควม ถ้าชายและหญิงนั้นได้แสดงเจตนาจะสมรสกันต่อหน้าบุคคลซึ่งบรรณุนิติภาวะที่อยู่ ณ ที่นั้นแล้ว ให้บุคคลดังกล่าวแจ้งการแสดงเจตนาขอทำการสมรสของชายและหญิงนั้นไว้เป็นหลักฐาน และต่อมาชายหญิงได้จดทะเบียนสมรสกันภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่อาจทำการจดทะเบียนต่อนายทะเบียนได้โดยแสดงหลักฐานต่อนายทะเบียน และให้นายทะเบียนจดแจ้ง วัน เดือน ปี สถานที่ที่แสดงเจตนาขอทำการสมรส และพฤติการณ์พิเศษนั้นไว้ในทะเบียนสมรส ให้ถือว่าวันแสดงเจตนาขอทำการสมรสต่อบุคคลดังกล่าว เป็นวันจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนแล้ว

ความในมาตรานี้มิให้ใช้บังคับถ้าหากจะมีการสมรสในวันแสดงเจตนาขอทำการสมรส การสมรสนั้นจะตกเป็น โฆษะ

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

มาตรา 1461 สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน

มาตรา 1462 ถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา ฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือความเสียหายอาจร้องต่อศาล ขอให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากในระหว่างที่เหตุนั้น ๆ ยังมีอยู่ที่ได้ ในกรณีเช่นนี้ ศาลจะกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งเสียให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้

มาตรา 1463 ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ ภริยาหรือสามีย่อมเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูหรือผู้พิทักษ์ แต่เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรืออัยการร้องขอ และถ้ามีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูหรือผู้พิทักษ์ก็ได้

มาตรา 1464 ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริตตามมาตรา 1461 วรรคสอง หรือกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใด อันเป็นเหตุให้ฝ่ายที่วิกลจริตตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดความเสียหายทางทรัพย์สินถึงขนาด บุคคลตามที่ระบุไว้ในมาตรา 28 หรือผู้อนุบาลอาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือขอให้ศาลมีคำสั่งใด ๆ เพื่อคุ้มครองฝ่ายที่วิกลจริตนั้นได้

ในกรณีที่ฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูตามวรรคหนึ่ง ถ้ายังมีได้มีคำสั่งของศาลว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ก็ให้ขอต่อศาลในคดีเดียวกัน ให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ โดยขอให้ตั้งตนเองหรือผู้อื่นที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือถ้าได้มีคำสั่งของศาลแสดงว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถอยู่แล้ว จะขอให้ถอดถอนผู้อนุบาลคนเดิม และแต่งตั้งผู้อนุบาลคนใหม่ก็ได้

ในการขอให้ศาลมีคำสั่งใด ๆ เพื่อคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริต โดยมีได้เรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูด้วยนั้น จะไม่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ หรือจะไม่ขอเปลี่ยนผู้อนุบาลก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าวิธีการคุ้มครองที่ขอนั้น จำต้องมีผู้อนุบาลหรือเปลี่ยนผู้อนุบาล ให้ศาลมีคำสั่งให้จัดการทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในวรรคสอง แล้วจึงมีคำสั่งคุ้มครองตามที่เห็นสมควร

มาตรา 1464/1 ในระหว่างการพิจารณาคดีตามมาตรา 1464 ถ้ามีคำขอศาลอาจกำหนดวิธีการชั่วคราวเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดูหรือการคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตได้ตามที่เห็นสมควร และหากเป็นกรณีฉุกเฉินให้คำบทบัญญัติเรื่องคำขอในเหตุฉุกเฉิน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับ

จะเห็นได้ว่าการดำรงอยู่ของครอบครัวไทยตั้งแต่การหมั้น การสมรสหรือการแต่งงาน ตลอดจนการดูแลความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายมีแนวทางในการปฏิบัติ อย่างชัดเจนในการที่จะสร้างครอบครัวให้มั่นคงในสังคมต่อไป

แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวไทย

ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวได้มีผู้ศึกษาเรื่องราวของการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวไว้ในหลาย ๆ ด้านด้วยกันเช่น

การเสริมสร้างความเข้มแข็งในครอบครัว (เดือนเพ็ญ สังฆะฤกษ์) ให้ข้อเสนอว่า การให้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้อง เหมาะสมตามหลักวิชาการ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ ซึ่งมีวิธีการพอที่จะทำได้ ดังนี้

1. การให้ความรู้แก่พ่อ-แม่ สมาชิกในครอบครัวและชุมชน ในเรื่องครอบครัวศึกษา เน้นให้การศึกษา เพื่อเตรียมตัวเป็นพ่อ-แม่ที่ดี แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว (เน้นบทบาทหน้าที่ของสามี/ภรรยา บทบาทของพ่อ-แม่ สมาชิกในครอบครัวและชุมชน) ความต้องการพื้นฐานของเด็ก พัฒนาการของเด็กในแต่ละวัย และการเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ แก่เด็กให้เหมาะสมกับวัย รวมทั้งการให้ความรู้เรื่องการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเด็กด้วย วิธีการให้การศึกษา อาจเป็นรายการทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งปัจจุบันได้มีรายการที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของครอบครัวมากขึ้น เช่น โลกใบเล็ก เป็ดอกคุยกับหมอชนิกา หรือจัดแบบเจาะจง เช่น จัดเป็นกลุ่มสนทนา มีการใช้สื่อ อาทิ วิดีโอ เทป และเอกสารต่าง ๆ มีการอภิปรายและสาธิตสื่อของเล่นต่าง ๆ
2. การแนะนำและการให้คำปรึกษาครอบครัว อาทิ ในเรื่องปัญหาครอบครัว การให้คำปรึกษาแก่พ่อ-แม่ในกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยง เพื่อป้องกันและหยุดยั้งปัญหา การปรับตัวและสุขภาพจิตของครอบครัว ความรุนแรงในครอบครัว และกฎหมายครอบครัว เป็นต้น ซึ่งอาจจะเป็นการแนะนำโดยตรงหรือผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
3. ควรสอดแทรกเรื่องครอบครัวศึกษาในทุก ๆ หลักสูตรการฝึกอบรม ให้ความรู้แก่ประชาชน
4. จัดให้มีสถานที่สาธารณะ สวนสาธารณะในชุมชน เพื่อให้ครอบครัวได้มีโอกาสใช้เวลาพักผ่อนร่วมกันอย่างมีอิสระและไม่สิ้นเปลือง
5. จัดกิจกรรมที่สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่สามารถร่วมกิจกรรมกันได้ มิใช่ต่างคนต่างแยกไปทำกิจกรรมของตน

6. การแสวงหาอาสาสมัครพัฒนาเด็ก เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐและชุมชน โดยการนำความรู้และบริการของรัฐ ไปสู่ประชาชน และนำปัญหาอุปสรรคตลอดทั้งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็กก่อนวัยเรียน ให้รัฐบาลหาทางแก้ไขและให้การสนับสนุนต่อไป อาสาสมัครพัฒนาเด็ก ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการ คือสามารถอ่านออกเขียนได้ มีจิตใจเสียสละ รักเด็ก และมีเวลาว่าง อาสาสมัคร 1 คน ควรจะรับผิดชอบไม่เกิน 5 ครอบครัว วิธีการคือ ให้ความรู้แก่พ่อแม่ โดยการเยี่ยมบ้านหรือที่จุดนัดพบ อาสาสมัครพัฒนาเด็กควรจะได้ทำงานอย่างใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และ ศสส. อสม. ในการติดตามหญิงมีครรภ์ไปรับการตรวจครรภ์ตามกำหนด และนำเด็กไปฉีดวัคซีนให้ภูมิคุ้มกันโรค และตรวจสอบสุขภาพตามนัดหมาย รวมทั้งร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ

ศสส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้เสนอแนวคิดของครอบครัวเข้มแข็งตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของ ศ.น.พ.ประเวศ วะสี ไว้ใน www.thaifamilylearning.com ไว้ดังนี้

ครอบครัวจะเข้มแข็งหรือล่มสลาย ทุกประเด็นมีส่วนเกี่ยวเนื่องกัน อย่างเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่ทุกวันนี้พ่อแม่เองตกอยู่ในกระแสหลงลมโฆษณา เห็นอะไรใหม่ ๆ ก็อยากได้ทั้งที่ไม่จำเป็น เช่น มีทีวีแล้วแต่อยากได้แบบเป็นจอแบน หรือเห็นเพื่อนบ้านมีเราก็ต้องมีบ้าง การอยากได้อะไรไม่มีทางสิ้นสุดนี้ ทำให้พ่อแม่ต้องเดินรอนจากลูก จากบ้านไปทำงานไกล ๆ เข้าสู่ประเด็นที่สอง คือ พ่อ แม่ ลูก ไม่มีเวลาอยู่ด้วยกัน เพื่อไปหาเงินมาและวัดดูมาตนเอง ทั้งที่ไม่มีความจำเป็น

ที่นี้จะเกิดอะไรขึ้นต่อไปในเมื่อสังคมก็ออกจะอันตรายรอบด้านขนาดนี้ น่ากลัวเกินกว่าเด็กตัวเล็กที่อยู่ลำพังและรู้เท่าทันสื่อช่วยขนต่าง ๆ เช่น การ์ตูนที่สอดใส่เรื่องราวไปเปลือย ละคร น้ำเน่า เกมโชว์ไร้สาระ ฯลฯ ถ้าไม่มีพ่อแม่คอยคัดสรรกั้นกรองชี้ถูกชี้ผิดให้ ลูกก็อาจจะเตลิดถูกชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ไม่มีอนาคต

มีทางแก้ไขไม่ยาก จากที่เคยทุ่มเททำงานกลับบ้านมืดค่ำ แล่คิดให้เพียงมีพ่อกินตามสมควร แต่มีความสุข มีเวลากลับบ้านอยู่กินข้าว พูดคุยกับลูกเมียพร้อมหน้าพร้อมตา หากิจกรรมทำร่วมกัน การดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดคือต้นทุน และภูมิคุ้มกันที่ลูกจะนำไปใช้กับสังคม รู้จักเลือกรับสิ่งดี ปฏิเสธสิ่งเลวในอนาคตได้ เมื่อพลาดลูกก็ยังไม่รู้ว่าจะมีความรักของพ่อแม่คอยอยู่ที่บ้าน

โดยพ่อแม่ก็ต้องมีความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูลูกด้วย แต่ที่นี้ครอบครัวรุ่นใหม่มักแยกบ้านปู่ย่าตายาย ความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดูลูกก็ขาดหายไปด้วย และถ้าไม่สนใจใฝ่หาความรู้ ผักความหวังไว้ที่โรงเรียนอย่างเดียวก็ไม่น่าจะช่วยอะไรได้ ที่ถูกต้องจะต้องร่วมมือกันระหว่างบ้าน และ โรงเรียนต้องเป็นหนึ่งเดียวกันเห็นความสำคัญในการอบรมเด็ก

สุดท้าย ครอบครัวเองก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยถึงจะสมบูรณ์แบบ เช่น เพื่อนบ้าน มีน้ำจิตน้ำใจ ปลอดภัย ไม่มีโจรผู้ร้าย เมื่อบ้านน่าอยู่ ผู้คนน่ารัก มีคุณธรรม มีจิตใจเพื่อแม่ก็ถือคุณของคนในครอบครัวนี้ต่อคนอื่น ๆ ในชุมชน โดยมีหลักศาสนา หรือศรัทธาเชื่อมั่นในสิ่งดีงาม และคุณธรรมต่าง ๆ เดียวกัน

เพราะถ้าไม่มีความน่าหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ก็เป็นไปได้แค่ครอบครัวอบอุ่นหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่อาจเข้มแข็งพอที่จะสามารถผ่านพ้นเอาชนะอุปสรรคในระดับสังคม อย่างเรื่องยาเสพติด การโกงกินบ้านเมือง อาชญากรรม ฯลฯ ได้เลย

ท้ายที่สุด เมื่อครอบครัวเข้มแข็ง สังคมก็จะแข็งแรง ประเทศไทยก็จะแข็งแรง

สสส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ ได้เสนอหลักคิดของครอบครัวเข้มแข็ง ไว้ใน www.thaifamilylearning.com ไว้ดังนี้

หลักคิดครอบครัวเข้มแข็ง

ครอบครัวเข้มแข็งทุกหนแห่งทั่วโลก มีคุณลักษณะร่วมหลายประการที่เหมือนกัน นั่นคือ

1. ให้อเวลากัน พูดกันมากขึ้น ฟังกันมากขึ้น (แบบได้เห็นหน้าเห็นตากันด้วย)
2. เข้าใจกันมากขึ้น ผ่านการได้ทำกิจกรรมในครอบครัวด้วยกัน ทำกับข้าวด้วยกัน กินข้าวด้วยกัน ปลูกต้นไม้ด้วยกัน ทำงานบ้านด้วยกัน อะไร ๆ ก็ได้ ขอให้เป็นการ “ทำด้วยกัน”
3. คิดด้วยกัน คิดอะไรก็เอามาเล่าสู่กันฟัง เปิดประเด็นถกกัน เห็นดีเห็นงามเรื่องอะไร ไม่เห็นดีไม่เห็นงามเรื่องอะไร ก็เอามาคุยกับครอบครัว กับลูก แม้มีความเห็นต่างกันก็มีวิธีจัดการความแตกต่างอย่างเข้าใจกัน
4. ถ้ายทอดคำนิยาม หลักคิด จุดยืนชีวิตของพ่อแม่แก่ลูก เห็นคุณค่าของปู่ย่าตายาย ที่เป็นเสมือนคลังปัญญาที่ถ่ายทอดเคล็ดลึกลับการเลี้ยงดูจากรุ่นสู่รุ่น ได้อย่างสมบูรณ์ เป็นทุนทางจิตใจที่เป็นรากฐานอันมั่นคงในคนรุ่นต่อไป
5. มีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ไม่ว่าจะมุมใด ก็นำมาปรึกษากัน รับรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเผชิญปัญหาาร่วมกัน ทุกข์ร่วมสุข
6. เห็นคุณค่ากัน ให้เกียรติกัน ฝ่าฝืนไม่นอกใจกัน ทุกคนถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน
7. มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว ครอบครัวที่เข้มแข็งส่วนใหญ่เป็นศาสนิกที่มีศาสนาใดศาสนาหนึ่งประจำใจ หรือถ้าไม่ยึดถือศาสนาก็มีหลักธรรม หลักความดีงามแบบใดแบบหนึ่งยึดเหนี่ยว

8. มีการเรียนรู้และยืดหยุ่นต่อการปรับตัว โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ถ้าพ่อแม่เราไม่นำพาถูกไปเรียนรู้โลกอยู่ตลอดเวลา หรือยึดติดกับวิธีการเก่า ๆ ไม่ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงก็ยากที่จะรับมือกับปัญหาที่กำลังถาโถมเข้ามาสู่ครอบครัวของเรา

สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น กรมสุขภาพจิต (2545) ได้กล่าวถึง ครอบครัวสุขสันต์ โดยพิจารณาจากความสุขสงบของครอบครัวและแนวทางในการสร้างความสุขในครอบครัวใน www.Thaimental.com ไว้ดังนี้

ความสุขสงบในครอบครัวเป็นสุดยอดปรารถนาของทุกครอบครัว เป็นความสุขที่ไม่ต้องซื้อหา นำความสดชื่นและเป็นกำลังใจ ในยามที่สภาพเศรษฐกิจมีความยากลำบาก ซึ่งทุกคนต่างได้รับผลกระทบ ครอบครัวมีบทบาทในการสร้างความสุข 2 ประการ

1. ความสุขทางกาย ได้แก่ การสร้างฐานะครอบครัวให้มีความมั่นคง มีที่อยู่อาศัย ความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตที่ช่วยให้ทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพที่ดี ประกอบอาชีพสุจริต ได้รับการศึกษาตามวัย
2. ความสุขทางใจ ได้แก่ ความรักใคร่ปรองดอง เอื้ออาทร เอาใจใส่ เมื่อมีอุปสรรคไม่ทอดทิ้งกัน ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน

แนวทางการสร้างความสุขในครอบครัว

แนวทางการสร้างความสุขในครอบครัวทำได้ด้วยการใช้ภาษาพูด ภาษาท่าทาง การใช้เวลาร่วมกัน และการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ดังนี้

ภาษาพูด สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงในการพูดจากันในครอบครัวคือ การใช้คำพูด คำเรียกขาน ควรมีความนุ่มนวล ไพเราะ สวมฐานะและบทบาทของผู้ที่เราพูดด้วย ไม่ใช่คำพูดล้อเลียน ประชดประชัน หากเกิดความขุ่นข้องหมองใจกัน ควรใช้วิธีการพูดดังนี้

1. เปิดเผยความรู้สึกโดยตรงกับผู้ที่อยากจะสื่อ ไม่เลียงไปพูดผ่านคนอื่น หรือเก็บไว้ไม่พูดจา เลือกที่จะพูดตามความรู้สึกจริง แทนที่จะกล่าวประชด
2. จัดการกับอารมณ์ของตนเอง หลายครั้งที่อารมณ์ขุ่นเคือง ทำให้ใช้คำพูดทำร้ายน้ำใจกันและกัน มากกว่าจะเป็นการพูดเพื่อแก้ปัญหา
3. ใช้คำพูดในทางสร้างสรรค์ เลือกใช้คำพูดที่นุ่มนวลไพเราะแทนการชวททะเลาะ
4. เลือกเวลาพูดที่เหมาะสม อย่าคิดแต่เอาชนะ ตามระราน
5. ตั้งใจฟังอีกฝ่าย นอกจากการพูดจาที่ดีแล้ว ต้องรู้จักตั้งใจฟังว่าอีกฝ่ายมีเหตุผล มีความเข้าใจอย่างไร

6. ขอความเห็น รับฟังแล้วให้อีกฝ่ายมีโอกาสแสดงความคิดเห็น จะช่วยให้การแก้ปัญหาาร่วมกันเป็นไปได้ด้วยดี เมื่ออีกฝ่ายยอมรับข้อคิดเห็น ควรแสดงคำขอบคุณเขา

ภาษาท่าทาง นอกจากการพูดจาแล้ว ควรมีสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ใครอยู่ใกล้ก็มีความสบายใจ ท่าทางเป็นมิตร ไม่เคร่งเครียด มีการสัมผัสที่นุ่มนวลอ่อนโยน

การใช้เวลาร่วมกัน ครอบครัวสามารถมีกิจกรรมที่มีคุณภาพร่วมกันได้หลายรูปแบบ ได้แก่ งานบ้าน สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในงานประจำวันในครอบครัว และสามารถจัดกิจกรรมเพิ่มเติมอื่น ๆ ตามความสนใจ เช่น การปลูกผักสวนครัว

กิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน เป็นการกระทำกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวมีความสุขร่วมกัน เช่น การออกกำลังกาย การไปเที่ยวพักผ่อน

กิจกรรมในโอกาสพิเศษ เนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันแม่ วันเด็ก หรือกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ การทำบุญตักบาตร เวียนเทียน

กิจกรรมที่เป็นงานอดิเรกของครอบครัว เช่น การเลี้ยงสัตว์ การเล่นดนตรี การให้กำลังใจกัน กำลังใจเปรียบเสมือนพลังสำรอง ที่ช่วยให้ทุกคนในครอบครัวสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ เพราะการให้กำลังใจเป็นการช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและคนอื่น เกิดความมั่นใจว่าตนจะมีความสามารถเพียงพอที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ

ข้อปฏิบัติเพื่อช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดกำลังใจ ส่งเสริมความภูมิใจของตนเอง โดย

1. ยอมรับจุดดี จุดดีของคนที่ในครอบครัว
2. สนับสนุนให้เขาได้พัฒนาจุดเด่น เพื่อให้เกิดความมั่นใจ
3. รู้จักยกย่องและชื่นชมในโอกาสที่เหมาะสม
4. ใส่ใจกับอารมณ์และความรู้สึกของทุกคนในครอบครัว

หลีกเลี่ยงการสื่อสารที่ทำลายกำลังใจ การสื่อสารที่ทำลายสัมพันธภาพอันดี และทำให้เสียกำลังใจ เช่น การพูดเปรียบเทียบประชดประชัน สบประมาท บ่นว่าหรือตำหนิผ่านคนอื่น ไม่รู้จักแสดงความชื่นชมหรือขอบคุณ รวมทั้งถึงการนำเรื่องราวที่เป็นความผิดในอดีตมาพูดซ้ำ ๆ

การสร้างความสุขในครอบครัว ไม่จำเป็นต้องใช้เงินมากมาย สามารถทำได้ทุกวันด้วยการใช้กิริยาและคำพูดที่นุ่มนวลสื่อสารกัน รู้จักใช้เวลาในครอบครัวร่วมกันอย่างมีค่า และหมั่นสร้างกำลังใจกันเสมอ ๆ ช่วยสร้างความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว การเป็นครอบครัวสุขสันต์คงไม่ใช่เรื่องยาก

แนวทางในการใช้ชีวิตของกลุ่มสมรสและสมาชิกในครอบครัว

พระธรรมปิฎก (2542 : 38-47) ได้กล่าวถึงคู่ครองที่ดี ที่จะเป็นคู่ร่วมชีวิตกัน ควรมีความสมบัติและประพฤติตามข้อปฏิบัติ ดังนี้

ลักษณะของกลุ่มสมรส ที่พบในสังคมโดยทั่วไปมีลักษณะและรูปแบบของการดำรงชีวิตของกลุ่มสมรสดังนี้

1. คู่สร้างคู่สม มีหลักการของคู่ชีวิต ที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐาน อันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกัน ได้ชั้ดยาว เรียกว่า สมชีวิตรรม 4 ประการ คือ

1.1 สมสัทธา มีศรัทธาสวมกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อ หรือหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้

1.2 สมสติลา มีศีลสวมกัน มีความประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรม พอเหมาะสอดคล้อง ไปกันได้

1.3 สมจาคะ มีจาคะสวมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น พอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน

1.4 สมปัญญา มีปัญญาสวมกัน รู้เหตุรู้ผล เข้าใจกัน อย่างน้อยพูดกันรู้เรื่อง

2. คู่ชื่นชมคู่ระกำ หรือคู่บุญคู่กรรม คือ คู่ครองที่มีคุณธรรม ลักษณะนิสัยความประพฤติปฏิบัติ การแสดงออกต่อกัน ที่ทำให้เกื้อกูลกันหรือถูกกันก็มี ต้องขอมทนกันหรืออยู่กันอย่างขมขื่น ก็มี ในกรณีนี้ท่านแสดง ภรรยาแบบต่าง ๆ ไว้ 7 ประเภท คือ

2.1 วธกาภริยา ภรรยาเยี่ยงเพชฌฆาต คือ ภรรยาที่มีได้อยู่กินด้วยความพอใจ ดูหมิ่น และคิดทำลายสามี

2.2 โจริภริยา ภรรยาเยี่ยงโจร คือ ภรรยาชนิดที่ล้างผลาญทรัพย์สมบัติ

2.3 อัยยาภริยา ภรรยาเยี่ยงนาย คือ ภรรยาที่เกียจคร้าน ไม่ใส่ใจการงาน ปากร้าย หยาบคาย ชอบข่มสามี

2.4 มาตาภริยา ภรรยาเยี่ยงมารดา คือ ภรรยาที่หวังดีเสมอ คอยห่วงใยเอาใจใส่ สามีหาทรัพย์มาได้ก็เอาใจใส่คอยประหยั้ดรักษา

2.5 ภคินีภริยา ภรรยาเยี่ยงน้องสาว คือ ภรรยาผู้เคารพรักสามีตั้งน่องรักพี่ มีใจอ่อนโยน รู้จักเกรงใจ มักคล้อยตามสามี

2.6 สปีภริยา ภรรยาเยี่ยงสหาย คือ ภรรยาที่เป็นเหมือนเพื่อน มีจิตภักดี เวลาพบสามี ก็ร่าเริงยินดี วางตัวดี ประพฤติดี มีภริยามารยาทงาม เป็นคู่คิดคู่ใจ

2.7 ทาสีภริยา ภรรยาเยี่ยงนางทาสี คือ ภรรยาที่ยอมอยู่ใต้อำนาจสามี ถูกสามี ตะกอกตบตีก็อดทน ไม่แสดงความโกรธตอบ

ท่านสอนให้ภรรยาสำรวจตนว่า ที่เป็นผู้ครองเรือนเป็นภรรยาประเภทไหน ถ้าจะให้ดีควรเป็นภรรยาประเภทใด สำหรับชายอาจใช้เป็นหลักสำรวจอุปนิสัยของตนว่าควรแก่หญิงประเภทใด เป็นคู่ครอง และสำรวจหญิงที่จะเป็นคู่ครองว่าเหมาะกับอุปนิสัยตนหรือไม่

แม้สามีก็ย่อมมีหลายประเภท พึงเทียบเอาจากภรรยาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้

3. คู่ศีลธรรมคู่ความดี เอาหลักธรรมสำหรับการครองเรือน คือ ฌราวาสธรรม 4 ประการมาใช้ต่อกันในบ้านด้วย ดังนี้

3.1 สัจจะ ความจริง คือ ซื่อสัตย์ต่อกัน ทั้งจริงใจ จริงวาจา และจริงในการกระทำ

3.2 ทมะ ฝึกตน คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ข้อขัดแย้ง ปรับตัวปรับใจเข้าหากัน และปรับปรุงตนให้ดียิ่งขึ้นไป

3.3 ขันติ อดทน คือ มีจิตใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่ว้าวาม ทนต่อความล่งล้ำ ก้ำเก็นกัน และร่วมกันอดทนต่อความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำ ฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน

3.4 จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญ ความพอใจ ส่วนตนเพื่อคู่ครองได้ เช่น อดหลับอดนอนพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ เป็นต้น ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของคู่ครอง ไม่ใจแคบ

4. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน สงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ตามหลักปฏิบัติในทิส 6 ข้อที่ว่าด้วย ทิศเบื้องหลัง คือ

4.1 สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย

- 1.) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
- 2.) ไม่นอกรู้
- 3.) ไม่นอกใจ
- 4.) มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
- 5.) หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

4.2 ภรรยาอนุเคราะห์สามี โดย

- 1.) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- 2.) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- 3.) ไม่นอกใจ
- 4.) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้

5.) ขยัน ช่างจัดช่างทำ เองานทุกอย่าง

5. **พ่อบ้านเห็นใจภรรยา** สตรีมีความทุกข์จำเพาะตัวอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากผู้ชาย ซึ่งสามีพึงเข้าใจและพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ

- 5.1 ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ
- 5.2 ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางครั้งก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ
- 5.3 ผู้หญิงมีครรภ์ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษ
- 5.4 ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน
- 5.5 ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน

หัวหน้าครอบครัวที่ดี

ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว นอกจากปฏิบัติตามหลักธรรมอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น เป็นคนที่มีรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นต้นแล้ว พึงปฏิบัติตามหลักธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อวงศ์ตระกูลบางอย่าง ต่อไปนี้

1. รักษาตระกูลให้คงอยู่ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน เรียกว่า กุลจักรีรัฐดิธรรม 4 อย่าง คือ
 - 1.1 นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
 - 1.2 ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
 - 1.3 ปริमितปานโกชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้
 - 1.4 อาธิปัจจิสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน
2. บุชาคนที่เหมือนไฟ บุคคลต่อไปนี้เปรียบเหมือนไฟ ถ้าปฏิบัติถูกต้องย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว จึงควรปฏิบัติดูจงหนักถือการบูชาไฟในสมัยโบราณ บำเรอไฟที่ตนบูชาด้วยความเอาใจใส่ระมัดระวังตั้งใจทำให้ถูกต้อง เพราะมีความเคารพยำเกรง เรียกว่า อัคคิปาจริยา (ไฟที่ควรบำรุง หรือบุคคลที่ควรบูชาด้วยการใส่ใจบำรุงเลี้ยง และให้ความเคารพนับถือตามควรแก่ฐานะ ดูไฟบูชาของผู้บูชาไฟ) มี 3 อย่าง คือ
 - 2.1 อาหุไนยัคคิ ไฟที่ควรแก่ของกำนับ ได้แก่บิดามารดา
 - 2.2 คหปตัคคิ ไฟประจำตัวเจ้าบ้าน ได้แก่บุตร ภรรยา และคนในปกครอง

2.3 ทักษิณัยคคิ ไฟทักษิณัย ได้แก่บรรพชิต หรือพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล ซึ่งทำหน้าที่สั่งสอน ผดุงธรรม ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ไม่ประมาทหมั่นมา

3. ใส่ใจบุตรธิดา ในฐานะที่เป็นบิดามารดา ฟังรู้จัก บุตร 3 ประเภท และให้การศึกษอบรมให้เป็นบุตรชนิดที่ดีที่สุด คือ

- 3.1 อภิชาติบุตร บุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าพ่อแม่
- 3.2 อนุชาติบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา เสมอด้วยพ่อแม่
- 3.3 อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำลงกว่าบิดามารดา เลื่อมทราหมทำลายวงศ์ตระกูล

4. ทำหน้าที่ผู้มาก่อน คือ ฟังอนุเคราะห์บุตรธิดาตามหลักปฏิบัติในฐานะที่บิดามารดาเป็นเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- 4.1 ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
- 4.2 ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
- 4.3 ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- 4.4 เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร
- 4.5 มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

5. เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ ครอบครัวยังเป็นหน่วยสังคมพื้นฐาน ที่จะเป็นส่วนประกอบช่วยให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวที่ดีพึงเป็นราษฎรที่ดีของรัฐด้วย โดยครองตนเป็นพลเมืองที่ดี

ทายาทที่ดี

ผู้เป็นทายาท นอกจากจะรับทรัพย์สมบัติและวงศ์ตระกูลมารักษาสืบต่อแล้ว จะต้องรับเอาหน้าที่และคุณธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาวงศ์ตระกูลมาปฏิบัติสืบต่อไปด้วย เบื้องต้นในฐานะทายาทที่ดี ฟังปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

1. เปิดประตูสู่ความเจริญก้าวหน้า ประพฤติตามหลักธรรมที่เป็นคุณประดุจขั้วอันเปิดออกไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ที่เรียกว่า วัฒนธรรม 6 ประการ ต่อไปนี้
 - 1.1 อโรคยะ รักษาสุขภาพดี มีลาภอันประเสริฐ คือ ความไร้โรคทั้งจิตและกาย
 - 1.2 ศีล มีระเบียบวินัย ประพฤติดีมีมารยาทงาม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม
 - 1.3 พุทธานุมัต ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษ พุทธชน
 - 1.4 สุตตะ ตั้งใจเรียนให้รู้จริง เล่าเรียนกันคว่าให้รู้เชี่ยวชาญ ไล่ระดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน
 - 1.5 ธรรมานุวัติ ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม

1.6 อลินดา มีความขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจแข็งแกร่ง ไม่ทอดยถือยธา เพียร
ก้าวหน้าเรื่อยไป

2. ปิดช่องทางที่เข้ามาของความเลื่อม หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความ
เลื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็เหตุให้เงินทองย่อยยับชีวิตอัปเฉา เรียกว่า อบายมุข 6 คือ

2.1 ติดสุรายาเสพติดของเมา ซึ่งมีโทษ 6

- 1.) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ
- 2.) ก่อการทะเลาะวิวาท
- 3.) ทำลายสุขภาพ
- 4.) เลื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง
- 5.) ทำให้หน้าดำน ไม่รู้จักอาย
- 6.) ทอนกำลังปัญญา

2.2 เอาแต่เที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ 6

- 1.) เป็นการไม่รักษาตัว
- 2.) เป็นการไม่รักษาลูกเมีย
- 3.) เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- 4.) เป็นที่ระแวงสงสัย
- 5.) เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ
- 6.) เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

2.3 ซื้องจะดูการเส่น ซึ่งมีโทษ ทำให้การงานเลื่อมเสียเพราะใจกังวล คอยคิดข้อง
และเสียเวลาเมื่อไปคูลิ่งนั้น ๆ เช่น เดินรำที่ไหน ขับร้อง คนตรีที่ไหน ไปที่นั่น

2.4 ไม่เว้นการพนัน ซึ่งมีโทษ 6

เมื่อชนะยอมก่อเวร

เมื่อแพ้ก็เสียตายทรัพย์ที่เสียไป

ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ

เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือถือยคำ

เป็นที่ดูหมิ่นของเพื่อนฝูง

ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้จะหาคู่ครองให้ลูกเขา เพราะเห็นว่าจะเลื่อมลูก
เมีย ไม่ไหว

2.5 มั่วสุมมิตรชั่ว ซึ่งมีโทษทำให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง 6 ประเภท
คือ ได้เพื่อนที่ชักนำให้กลายเป็นนักการพนัน นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า นัก
ลวงของปลอม นักหลอกนักต้ม และนักเลงหัวไม้

2.6 มัวแต่เกียจคร้าน ซึ่งมีโทษ ทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้าง ผัดเพี้ยน ไม่ทำ
 การงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ้างไปทั้ง 6
 กรณี ว่าหนานัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำ
 การงาน

3. เชื่อมสายสัมพันธ์กับบุรพการี คือ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพบิดามารดา
 ผู้เปรียบเสมือน ทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- 3.1 ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- 3.2 ช่วยทำกิจการงานของท่าน
- 3.3 ดำรงวงศ์สกุล
- 3.4 ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- 3.5 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

4. มีหลักประกันของชีวิตที่พัฒนา พระพุทธเจ้าตรัสว่าลูกๆ คือเด็กทั้งหลายเป็น
 ฐานรองรับมนุษยชาติ ลูกในครอบครัวคือเด็กในสังคม ควรได้รับการฝึกอบรมให้เป็นผู้มี
 คุณสมบัติที่เป็นต้นทุนในตัว ซึ่งจะทำให้พร้อมที่จะก้าวหน้าไปในการศึกษาพัฒนาชีวิตของตน
 และเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม ด้วยการปลูกฝังคุณสมบัตินี้เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิต
 ที่ดีงาม หรือ รุ่งอรุณของการศึกษา 7 ประการ ดังนี้

- 4.1 แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี
- 4.2 มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต
- 4.3 มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
- 4.4 มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้
- 4.5 ยึดถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไร ๆ ตามเหตุและผล
- 4.6 ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
- 4.7 ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง

หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในครอบครัวและการดำรงตนในฐานะของสามี
 ภรรยา พ่อ แม่ และลูก ในอันที่จะนำไปสู่ความสุขของครอบครัว เป็นพื้นฐานในการสร้างความ
 เข้มแข็งให้กับครอบครัว หลักการดังกล่าวเป็นหลักการที่จะทำให้ผู้ที่อยู่ในครอบครัวในฐานะ
 สามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ และลูก จะสามารถดำรงตนได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ
 ในชีวิต

แนวทางการพัฒนาครอบครัวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาครอบครัวที่มีความชัดเจนในแผนพัฒนาที่ผ่านมาดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้กำหนดแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนไว้ดังนี้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน

1. สอดแทรกความรู้เรื่องครอบครัวศึกษาและการเสริมสร้างทักษะชีวิตในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งการพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างถูกต้องและสามารถถ่ายทอดความรู้ในวงกว้าง
2. ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามเพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน
3. ส่งเสริมให้มีผู้นำเอาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว ชุมชนและสังคมส่วนรวม
4. สนับสนุนและกระตุ้นให้สื่อมวลชนเสนอสื่อที่สร้างสรรค์ชีวิต ครอบครัวและชุมชน เช่น บทบาทของการเป็นพ่อแม่ลูกที่ดี รวมถึงการแบ่งภาระรับผิดชอบในครัวเรือน ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีการพัฒนาตามวัย เป็นต้น
5. ส่งเสริมให้องค์การทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สื่อมวลชน สถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียน
6. สนับสนุนและกระตุ้นให้สถาบันการเงินเอกชนจัดระบบสินเชื่อเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ
7. พัฒนาระบบประสานงานการให้บริการแก่ครอบครัวในรูปแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ในแต่ละชุมชน เช่น การจัดบริการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย และการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิต การครองเรือน เป็นต้น
8. จัดสวัสดิการสงเคราะห์และบริการฟื้นฟู บำบัดและพัฒนาแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น ครอบครัวที่มีคนพิการ ครอบครัวที่มีผู้ป่วยเรื้อรังและ ทูพพลภาพ ครอบครัวมีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก เป็นต้น โดยให้ความช่วยเหลือทางการเงินที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจน

9. ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการจัดสวัสดิการชุมชนที่จะดูแลและเฝ้าระวังคนในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เสี่ยงและกลุ่มด้อยโอกาส เช่น ครอบครัวที่ยากจนและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ผู้ติดเชื่อเฮคส์ ผู้สูงอายุและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น
10. สนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งศูนย์กลางในการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน เช่น การจัดสวนสาธารณะ สนามกีฬาและบริการนันทนาการในชุมชน เพื่อให้สมาชิกมีกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น
11. กำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานพัฒนาครอบครัวและชุมชนอย่างเป็นทางการร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีหน่วยงานวิชาการให้การสนับสนุนในเรื่องข้อมูลและความรู้ที่เป็นสหวิชาการทั้งในองค์ความรู้ทั้งสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น
12. สร้างระบบการติดตามประเมินผลด้านการพัฒนาครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยที่องค์กรชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อการวางแผนและการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
13. ส่งเสริมให้สื่อมวลชนทำหน้าที่รณรงค์เผยแพร่ค่านิยมที่เหมาะสมต่อสังคมในวงกว้างและต่อเนื่อง เช่น บทบาทความสัมพันธ์อันเหมาะสมระหว่างชายหญิง การขจัดอคติทางเพศและความรุนแรงในครอบครัว การป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำทารุณทางเพศต่อเด็ก เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” โดยกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เข้มแข็งมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ

1. สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย
2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็นทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก

เพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถสะสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของ เอกลักษณ์สังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความ เอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจน เครือข่ายชุมชนประเทศ

กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในส่วน ที่เกี่ยวกับ ครอบครัวไว้ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี กำหนดไว้ดังนี้ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของครอบครัวและชุมชน โดยสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและมีคุณภาพให้เป็น ภูมิคุ้มกัน อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายชุมชนให้สามารถพึ่งพา ตนเอง ดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัย และมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ เคารพในสิทธิ ของตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นรากฐานที่ดีของสังคม
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม โดยกำหนดไว้ดังนี้ คือ การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กร พัฒนาเอกชน อาสาสมัคร และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยส่งเสริมให้ สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง ในการดูแลและพัฒนาสมาชิกในทุกด้าน สร้าง และปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง สนับสนุนบทบาท สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในการทำนุและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่น พัฒนาบุคลากรทางศาสนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริม การพัฒนาสื่อมวลชนทุกประเภทให้มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ผลของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และ 9 ในส่วน ที่เกี่ยวกับครอบครัวมีข้อสรุป ดังนี้

สถาบันหลักทางสังคมอยู่ในสภาพอ่อนแอและมีบทบาทในการสร้างทุนมนุษย์ลดลง โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมไม่สามารถทำหน้าที่ให้การอบรม เลี้ยงดู ปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชนได้อย่างสมบูรณ์ อัตราการหย่า ร้างอยู่ในระดับค่อนข้างสูงอย่างต่อเนื่องจาก 4.4 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2544 เป็น 5.0 คู่ต่อพัน ครัวเรือนในปี 2548 จากปัจจัยเสี่ยงหลายประการ โดยเฉพาะการขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับการ ใช้ชีวิตคู่ ปัญหาบิบบคั่นทางเศรษฐกิจและสังคม มีครอบครัวกว่าร้อยละ 40 ที่ไม่มีความสามารถ พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554)

ทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัวหันมาทบทวนกระบวนการพัฒนาใหม่ในทิศทางที่พึ่งตนเอง โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นหลักปฏิบัติในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานความสมดุลพอดี และความพอประมาณอย่างมีเหตุผล และยึดกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อให้ประเทศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีคุณภาพและยั่งยืน โดยได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศและแนวทางในการพัฒนาสังคมและครอบครัวไว้ดังต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์ประเทศไทย

วิสัยทัศน์ประเทศไทย มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green and Happiness Society)” โดยคนไทยมีความรู้คู่คุณธรรม รู้เท่าทันโลก เป็นคนดี มีวินัยและรับผิดชอบ มีความภูมิใจสามารถสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ชุมชนและสถาบันสังคมมีความเข้มแข็ง อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเกื้อกูลภายใต้ความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ มีระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ สามารถพึ่งตนเองและแข่งขันได้ รวมทั้งมีการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่โปร่งใส เป็นธรรม และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม อันจะเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สมดุลและสร้างความสุขอย่างยั่งยืน

2. พันธกิจ

พันธกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและครอบครัว มีดังนี้ คือ

2.1 พัฒนาคุณภาพคนในชาติให้มีความรอบรู้คู่คุณธรรมและสร้างสังคมฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

2.2 เสริมสร้างความเท่าเทียมและความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม

3. การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยพัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคม กระบวนการยุติธรรม สิทธิมนุษยชน รวมทั้งมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เกิดความสงบสุขในสังคมโดยกำหนดแนวทางการพัฒนาครอบครัวไว้ดังนี้

1. เสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดี เกิดความอบอุ่น รักษาสืบทอดวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีสู่คนรุ่นต่อไป โดย

1.1 เสริมสร้างพ่อแม่ให้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ปลอดภัยและมั่นคงภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวรู้บทบาทหน้าที่ ควบคู่กับการ

ให้ความรู้ตามหลักวิชาการและหลักคำสอนทางศาสนาในการเลี้ยงดูบุตรหลานให้เหมาะสมตามช่วงวัย รวมทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับบุตรหลานภายใต้วัฒนธรรมไทยที่ดีงาม

1.2 ส่งเสริมให้ครอบครัวนำความรู้ที่เป็นทักษะในการดำรงชีวิตมาอบรมกลุ่มเกลา ชีวเนาะบุตรหลานบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามและความพอเหมาะพอควร ประหยัด อุดม มีวินัยในการใช้จ่าย และให้รู้จักรักเหง้าของตนเองและท้องถิ่น โดยทำกิจกรรมทางสังคมและศาสนามาร่วมกัน จัดสรรเวลาสำหรับการพูดคุยกับบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับการเปิดพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมของครอบครัว และการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ

2. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา ในการพัฒนาเด็กให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดี มีคุณธรรม มีภาวะผู้นำ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม และสืบสานจารีตประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นการพัฒนาด้านศีลธรรมพร้อมไปกับด้านสติปัญญาและอารมณ์

2.1 ปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามให้แก่เด็กและเยาวชน ร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์และเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม

2.2 ส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันดูแล ตักเตือน ฝังรังความประพฤติของทุกคนนั้นที่เครือข่าย และสืบค้นคนดีในสังคมและเชิดชูให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และสังคม

3. ให้ทุกคนได้รับหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายประเภทอย่างทั่วถึง สามารถป้องกันและบรรเทาความเสี่ยงที่เผชิญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ สร้างรายได้และการดำรงชีวิตให้มีความมั่นคง โดย

3.1 สร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุน

3.2 ขยายการคุ้มครองทางสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.3 ส่งเสริมการออมระดับครัวเรือนที่มุ่งลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยกระตุ้นให้คนไทยมีการออมในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ พันธบัตรรัฐบาล อสังหาริมทรัพย์ การประกันชีวิตและสุขภาพเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและส่งผลให้การออมรวมของประเทศมีเพียงพอที่จะนำมาลงทุนพัฒนาประเทศ

4. ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย น่ายุ่ และสงบสุข

4.1 เสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมาย

4.2 ส่งเสริมการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

4.3 กระจายกระบวนการยุติธรรมไปสู่ท้องถิ่น และผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วม

4.4 เสริมสร้างความมั่นคงภายในประเทศที่ก่อให้เกิดความผาสุกในสังคมไทย

4.5 เสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ภายใต้กรอบกฎหมายจารีตประเพณี วัฒนธรรม ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมไทย

4. บทบาทภาคีการพัฒนา

การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยให้ก้าวสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีบทบาทในการผลักดันแนวทางการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานของความร่วมมือและประสานเชื่อมโยงการทำงานอย่างบูรณาการ ดังนี้

ครอบครัว

4.1 น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตหาความรู้และเพิ่มพูนทักษะในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เหมาะสมตามวัยและเป็นแบบอย่างที่ดี

4.2 ปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่าน ความตระหนักในความสำคัญของการเรียนรู้ทั้งในและนอกหลักสูตรให้แก่เด็กและเยาวชน สนับสนุนการเรียนรู้ตามศักยภาพและความสนใจอย่างต่อเนื่อง ถ่ายทอดวัฒนธรรม จารีตประเพณี ค่านิยมที่ดีงาม และอบรมให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ มีวินัย รับผิดชอบ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ

4.3 ร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ อาทิ กลุ่มอาชีพ กลุ่มการออม กลุ่มอาสาสมัคร เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ ดูแลช่วยเหลือเกื้อกูล แก้ไขปัญหา ฝ่าิระวังชุมชนให้มีความปลอดภัย เป็นการสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนร่วมกัน

4.4 ร่วมสืบค้น รวบรวม จัดเก็บและถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้เป็นระบบ รวมทั้งรักษาสภาพแวดล้อมของบ้าน จัดการขยะในครัวเรือน และร่วมดูแลชุมชนในน่ายุ่อาศัย

4.5 ผลิตและบริโภคผักที่ปลอดสารพิษ นำสมุนไพรใช้ทดแทนสารเคมี ป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งสภาพแวดล้อมของบ้าน จัดการขยะในครัวเรือนและร่วมดูแลชุมชนในน่ายุ่อาศัย

ผลงานการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉลาดชาช รมิตานนท์ (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวไทยเรื่องการศึกษาครอบครัวไทย : ข้อคิด และแนวทางการศึกษา และมีผลการศึกษาดังนี้

กระแสของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดปัญหา สังคมและวัฒนธรรมมากมาย ครอบครัวถูกระบุว่ามีส่วนในการสร้างปัญหาต่าง ๆ แต่ใน ขณะเดียวกัน ก็กลับถูกเรียกร้องให้ทำหน้าที่แก้ปัญหานั้นด้วย เมื่อพิจารณาถึงองค์ความรู้ เกี่ยวกับระบบครอบครัวและเครือญาติในสังคมไทยกลับมีน้อยมาก ทั้งๆ ที่สถานการณ์ที่เป็นจริง ของครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในส่วนของรูปแบบครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกในครอบครัว อีกทั้งกรอบความคิดในการทำความเข้าใจครอบครัวก็ยังไม่ถูกนำมาอธิบายได้ อย่างทั่วถึง จึงพยายามนำเสนอแนวทางการศึกษาครอบครัวไทยโดยใช้แนวทางการศึกษาแบบ หน้าที่นิยมเป็นแนวทางหลัก ร่วมกับประเด็นการวิพากษ์ต่าง ๆ จากฝ่ายสตรีนิยม สายมาร์กซิสต์ และสายโพสท์โมเดิร์น นิสม์ด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนได้เสนอว่าการพยายามทำความเข้าใจ ครอบครัวในสังคมไทยร่วมสมัยที่มีความหลากหลาย การศึกษาแบบสหวิทยาการเป็นสิ่งจำเป็นที่ จะช่วยรวบรวมความรู้ความเข้าใจในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น

งามพิศ สัตย์สงวน (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใน กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง พบว่า

ครอบครัวไทยโซ่งนั้น พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) แต่จะมีขนาดเล็กกว่าในอดีต ในด้านจำนวนคู่ครอง พบว่าทั้งหมดมีสามีหรือภรรยาเพียงคนเดียว ในด้านการสืบเชื้อสายฝ่ายชายยังคงมีความสำคัญอยู่มาก แม้จะมีการเปลี่ยนแปลง ไปบ้าง ในด้าน ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงานพบว่า ครึ่งเรือนส่วนมากจะมีที่อยู่หลังการแต่งงานเป็นแบบไปอยู่กับญาติ ฝ่ายชาย (Patrilocal) ในเรื่องอำนาจในครอบครัว พบว่า ผู้ชายเป็นใหญ่กว่าภรรยาเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องการสืบทอดมรดก พบว่ายังใช้หลักการเดิม คือ ให้ลูกชายมากกว่าลูกสาว ลูกชายคนโต หรือคนเลี้ยงพ่อแม่จะได้มรดกมากที่สุด ในเรื่องการแต่งงานมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในรุ่น ลูกหลาน เมื่อลูกหลานไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ หรือทำงานนอกชุมชน มักแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม ไทยโซ่งมากขึ้น ในเรื่องการเลือกคู่ส่วนใหญ่เลือกคู่ครองเอง บางส่วนเป็นการแต่งงานแบบ คลุมถุงชน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวไทยโซ่งประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตร ทำให้บุตร มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คือ ภูมิหลังของครอบครัวที่ครอบครัวมีทรัพย์สินที่ดินมาก พ่อแม่มี การศึกษามากกว่าคนไทยโซ่งทั่วไปในหมู่บ้าน ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีการขัดเกลา ด้านการศึกษาที่ มุ่งสอน ค่านิยมที่จะช่วยให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา เช่น อดทน อดกลั้น

ขยัน ตั้งใจมั่น และ เห็นคุณค่าของการศึกษา นอกจากนั้นมีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผู้ให้ข่าวสำคัญเป็น คนระดับผู้นำชุมชน เป็นชนชั้นกลางระดับกลางและระดับสูง มีวิธีการเลี้ยงลูกแบบประชาธิปไตย มีจำนวนบุตรน้อย และบุตร มีความตั้งใจและสนใจทางการศึกษามาก ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บุตร ประสบความสำเร็จในการเรียน ขณะที่ครอบครัวที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงดูบุตร เป็น ครอบครัวที่ยากจนมีที่ดินทำกินน้อยหรือ ไม่มีเลย มีอาชีพทำนา มีการศึกษาน้อย จึงไม่เห็นคุณค่า ของการศึกษา พ่อแม่ไม่ได้ส่งสอนค่านิยมที่จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนแก่บุตร เป็นชน ชั้นล่างระดับกลางและระดับล่างของชุมชน มีวิธีการเลี้ยงดูบุตรแบบปล่อยปละละเลย มีจำนวน บุตรมาก และบุตรมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการศึกษา ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้บุตร ไม่ประสบความสำเร็จ ในการศึกษา

งามพิศ สัตย์สงวน (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใน กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวชววน พบว่า

ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวชววนประสบความสำเร็จ อาจจะสรุปได้ว่าเพราะมีทุนทางสังคม มากกว่าครอบครัวอื่น ๆ เช่น ฐานะดี รายได้ดี การศึกษาดี มีสถานภาพทางสังคมสูงในรุ่นบิดา มารดาปู่ย่าตายาย รวมทั้งมีบุตรน้อย และได้ถ่ายทอดค่านิยมสำคัญ ๆ ที่จะช่วยให้รุ่นลูกหลาน ประสบความสำเร็จในการเรียน มีอาชีพดี มีรายได้ดี และมีสถานภาพทางสังคมสูง มีครอบครัว ที่เข้มแข็งมั่นคง

วิชัย เทียนถาวรและคณะ (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวเรื่อง การศึกษาสถานะครอบครัว ที่มี ลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ของประเทศไทย มีผลการศึกษา ดังนี้

ครอบครัวไทยมีความสุขโดยเฉลี่ยระดับปานกลาง และความสุขนี้ มีความสัมพันธ์กับ องค์ประกอบพื้นฐานของครอบครัว ตามกรอบความคิดของการศึกษา และความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นไปในทิศทางบวกที่ครอบครัวที่มีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานดังกล่าวดีกว่า จะมีความสุข มากกว่าครอบครัวที่มีพื้นฐานดังกล่าว อาทิเช่น ผู้นำครอบครัวที่มีการศึกษาสูง อาชีพมั่นคง ฐานะ เศรษฐกิจร่ำรวย มีความทันสมัย มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างสมาชิก สุขภาพดี การเรียนรู้ ชีวิตและสังคมที่ดี และมีพื้นฐานจิตใจและพฤติกรรมที่ดีงาม นอกจากนี้พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพล โดยตรงต่อความสุขของครอบครัวที่เป็นเป้าหมายของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์นี้ มี 15 ตัวแปร และทั้ง 15 ตัวแปรนี้มาจาก ทุกกลุ่มขององค์ประกอบพื้นฐานของครอบครัว คือ ความรัก สถานภาพสมรส ฐานะ เศรษฐกิจ อายุ อาชีพ ความคาดหวังเป็นครอบครัวที่ร่ำรวย การส่งเสริม สุขภาพ การมีหลักประกันการรักษาพยาบาล การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของบุตร พฤติกรรม เลี้ยงทางสังคมของคู่สมรส การมอบหมายงานบ้านให้บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ภาวะ รับผิดชอบคนพิการในครอบครัว จิตสำนึกสาธารณะ และพฤติกรรมสาธารณะ โดยตัวแปร

ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลต่อความสุขของครอบครัว และสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดสภาวะครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ได้

กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยตลอดจนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวผู้วิจัยเห็นว่าแนวทางการพัฒนาครอบครัวให้เข้มแข็งในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องคิดจากข้อมูลรายละเอียดของครอบครัวเป็นเบื้องต้นเพื่อจะได้ทราบปัจจัยหลักในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและจะต้องศึกษาให้ได้รายละเอียดแนวทางและวิธีการพัฒนาครอบครัวให้เข้มแข็งในอนาคตต่อไป โดยถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคมในอันที่จะสร้างความเข้มแข็งและความร่วมมือให้กับประเทศชาติในอนาคต ดังนั้นการศึกษาปัจจัยในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวไทยจึงเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องของครอบครัว

